

Socijalna revija

***Mjesečnik za kulturu, ekonomiju i
socijalnu politiku***

Sadržaj:

Giovanni PAPINI: Đavolja izmetina.

Radnikova tužaljka.

Božo DULIBIĆ: Riječ-dvije o socijalnom pitanju prigodom pitanja neuposlenosti.

Fr. W. FOERSTER: Socijalni rad studentske omladine u Engleskoj i Americi.

Dr. Kordač o kapitalizmu i socijalnoj reformi.

Agrarna reforma u Dalmaciji.

Milan VALANT: Kršćanski sindikalni pokret u Sloveniji.

Dvije dobre publikacije dra Kostića.

Borba za dva oblika u gospodarstvu.

Joso FELICINOVIC: „La Hiérarchie catholique et le problème social”.

Umro je dr. Giuseppe Donati.

„Socijalna revija“

izlazi svakog 1. u mjesecu. — Pretplata: na godinu 60 dinara, na pola godine 30 dinara; inozemstvo godišnje 80 dinara (7 Rm ili 35 franaka). — Adresa Uredništva i Uprave jest: Šibenik, pošt. pret. 17, Dalmacija; lična adresa urednikova jest: Šibenik, Ulica Kralja Tomislava.

Našim prijateljima

Razašiljući ovaj prvi broj „Socijalne revije“, molimo sve naše prijatelje da nas pomognu svojom suradnjom. „Socijalna revija“ ne traži materijalno mnogo; ona samo želi da njezini pretplatnici uredno plaćaju pretplatu, koja nije velika. Ali „Socijalna revija“ moli svoje prijatelje i pretplatnike i da je potpomognu moralno. To će najbolje učiniti aktivnim suradivanjem u njoj, iznašanjem svojih misli i prijedloga glede svih kulturnih, gospodarskih i socijalno-političkih pitanja. Kao nositeljica kršćanskih društvenih ideala, vođena svijetlim primjerom velikoga dra Kreka, „Socijalna revija“ će pratiti sve socijalne pojave, biti strogo objektivna i pozitivna, ali i odlučna. Potreba je potakla pokretače ove revije da pokrenu ovaj mjesečnik, jedini i najveći ove vrsti u Jugoslaviji, pa dok oni obećavaju da će list donositi prvorazrednu i aktualnu suradnju, neka i naši prijatelji ponastoje te prema svojim mogućnostima pomognu naš rad.

Drugi broj „Soc. revije“ izlazi 1. studenoga

U slijedećem broju donijeće „Socijalna revija“ jedan veći članak velikoga katoličkog publiciste g. Fr. Terseglava, zatim prikaz rada kršćanske radničke sindikalne internacionale iz pera g. Valanta, oveću studiju odnošaja ugljenokopnog društva „Monte Promina“ i općine Drniš, prikaz o stanju našega pomorskog gospodarstva, par kraćih radnja gg. Felicinovića i Sturza, uz nekoliko drugih prinosa iz literature i socijalne politike.

U trećem broju donijećemo essay „Pavlinović u okviru hrvatske politike“, prigodom stote godišnjice njegova rođenja.

Giovanni Papini:

Đavolja izmetina

Neka paze dobro ljudi, koji će još da se rode: Isus nije htjeo nikada svojim rukama dirnuti novac. One njegove ruke, koje su umijesile zemljin glib, da vrate svjetlost slijepcu; one ruke, koje su ticala smradna tijela gubavaca i mrtvih; one ruke, koje su stisle u zagrljaj Judino tijelo, smradnije od blata, gube i truleži, — one bijele, čiste ruke što ozdravljuju i liječe, koje nije moglo ništa zaraziti, nijesu nikada mogle podnijeti ni jedan od onih kovnatih koluta sa urezanim profilom gospodarâ svijeta. Isus je mogao spominjati novac u svojim pričama, koje su istinitije od istine, mogao je i da ga promatra u rukama drugih, ali nije ga mogao taknuti. Njemu, koji se ni pred čime nije grušao, novac se gadio. Gadio mu se odvratnošću, koja graniči grozom. Sva njegova narav bunila se na samu pomisao o do-diru sa tim prljavim simbolima bogatstva.

Kad od njeга traže danak za Hram, on ne će da pribjegne kesi prijateljâ, već naređuje Petru, da baci mrežu: u ustima prve izvučene ribe bit će dvostruko od traženog novca. Iz ovog čuda izbija uznosita ironija, koju ne vidje nitko: Ja nemam novca, ali novci su tako sitna i tek prezira vrijedna stvar, da bi ih rigali voda i zemlja na moju samu riječ. Jezero ih je puno. Ja znadem gdje ih ima, i to toliko, da bi se samim sitnišem moglo kupiti sve svećenike Hrama i sve kraljeve narodâ, ali ne mičem ni prstom, da ih pokupim. Jedan moj sljedbenik uzet će ih iz čeljusti jedne ribe i dati ih pobiraču, jer ih, kako se čini, svećenici trebaju za življenje. Nijeme životinje mogu nositi novac, ali ja sam tako bogat, da ga ne ću ni da vidim. Ja nijesam nijema životinja, nego živa duša, a duše nemaju srebra ili torbe. Ne dajem, dakle, te drahme ja, nego jezero. Ja nemam nikada što kupovati, a darivam sve što imam. Moja neiscrpljiva očevina jest Riječ.

Ali jednoga dana bio je i Hrist prisiljen da pogleda novac. Upitaše ga, da li se pristoji pravom Izraeličaninu da plaća porez. A on im odgovori odmah: Pokažite mi novac kojim se plaća porez. I oni mu ga pokazaše, ali on ga ne htjede da takne rukom. To je bio carski novac, rimski novac, u koji je bilo utisnuto himbeno Augustovo lice. Ali on ne htjede da znade, čiji je to lik i upita: Čiji je taj lik i natpis? Odgovoriše mu: Carev. I tada on baci u lice himbenim pitcima izreku, koja ih zapanji: „Dajte dakle Caru što je Carevo, a Bogu Božje”.

Smisao ovo par riječi je mnogostruk. Dosta je, za sada, stati kod prve: Dajte. Dajte ono, što nije vaše. Novac nije naš. Skovan je

od silnih za potrebe sile. Vlasništvo je kraljeva i kraljevstva — drugoga kraljevstva, kraljevstva koje nije naše. Kralj predstavlja silu i zaštitnikom je bogatstva. Ali mi nemamo ništa skupnoga sa silom, a bogatstvo odbijamo. Naše kraljevstvo nema silnih niti bogatih, — neski Kralj ne kuje novac. Novac je sredstvo za izmjenu zemaljskih dobara, ali mi ne tražimo zemaljska dobra. Ono malo, što nam treba — malo sunca i zraka, malo vode, komadić kruha, odjeća, daju nam besplatno Bog i prijatelji Božji. Vi drugi trudite čitav život, da skupite veliku hrpu ovih oličenih koluta. Mi ne znamo, što bi s njima. Oni su za nas potpuno suvišni. Stoga ih vraćamo: vraćamo ih onome, koji ih je dao skovati, koji je stavio na njih svoju sliku da bi svi znali da su njegovi.

Isus nije nikada trebao da što vraća, jer nije nikada uzeo ni novčića. Učenicima je naredio, da na svojim putovanjima ne nose vreće za prinose. Napravio je samo jednu jedinu iznimku, i to takvu da od nje drhćemo: Iz stavke jednog Evanđelja doznajemo, da je jedan apostol držao na čuvanju skupni novac. Juda je bio taj učenik. Pa ipak je i on, prije nego iščezne u smrti, prisiljen da vrati novac primljen za izdajstvo. Juda je tajinstvena žrtva, prinesena prokletstvu novca.

Novac sobom nosi, kraj zamašćenosti ruku, koje su ga primale i pipale, neizbježivu zarazu zločinstva. Od svih prljavih stvari, koje je čovjek napravio, da uprlja zemlju i sebe, novac je možda najprljavija.

Ti odlijevci kovanog metala, koji iz dana u dan prolaze preko ruku, koje su još gnjusne od znoja ili krvi, izlizani grabežljivim prstima tatova, trgovaca, bankira, svodnika i škrtaca; ti okrugli i priljepčivi upljivci kovnica, koje svi žude, traže, krađu i na kojima zavide, koji su voljeni više no što se ljubi ljubav a često puta i život; ti prljavi komadići urešene stvari, koje ubojica daje razbojniku, lihvar gladnome, neprijatelj izdajici, mjenjač globaru, krivovjerac trgovcu svetinjama, bludnik ženi prodanoj i kupljenoj; ovo prljavo i smradno oruđe zla, koje nagoni sina da ubija oca, nevjestu da krene vjerom drugu, brata da prevari brata, zlog siromaha da nožem izbode zla bogataša, slugu da vara gospodara, zlikovca da opljačka putnika, jedan narod da napane drugi, — taj novac, taj tvorni emblem materije, najstrašniji je predmet, što ga je čovjek napravio. Novac, koji je usmrtio toliko tjelesa, ubija dnevno na hiljade duša. Iako zarazniji od dronjaka gubavca, od gnoja sa prišta i đubra kloake, ulazi u svaku kuću, blista na stolovima mjenjača, zaklanja se u kovčežiče, oskvrnjuje uzglavlje sna, skriva se u smradnoj tmini skrovišta, prlja nevine ruke djece, zavodi djevice, plaća krvnikov posao, ide širom zemlje, da podjari mržnju, podraži pohlepu, uskori pokvarenost i smrt.

Kruh, svet već na domaćem stolu, postaje na crkvenom žrtveniku neumrlim tijelom Hristovim. I novac je vidni znak jedne pretvorbe. On je sramotna hostija Sotone. On je trula izmetina Sotone. Tko ljubi novac i radošću ga prima, javno opći sa Sotonom. Tko dira požudno novac, dira neznajući davolju izmetinu.

Čisto biće ne može da ga tiče, svetac ga ne može podnositi. Oni čvrstom sigurnošću znadu za njegovu opaku bit, i pred novcem osjećaju onu istu grozu, koju čuti bogataš pred siromaštvom.

(Iz knjige „Hristov Život“).

Radnikova tužaljka

Ja nemam doma, da mi sreću zida,
lični mi iskaz besposlica piše,
posrćem lud il bez očinjeg vida
s krikom u duši, od šapta samog tiše.

Recite, dragi, nije li to teško, —
zar suze nisu tu ukras moga lica! —
da četiri oka izrezana moja
plašljivo zru gledajuć moju stravu,
i žive snom i strepnjom gladnih ptica,
što nije priča gospara iz Gredica!

Nije to priča!
Radnik gladnih usta
ne može djeci svojoj kruh da dade,
svaka je radost za nj tek želja pusta,
prijekor je za nj i uzvik „Tata, tata!“
Što drugo može, neće li da krade,
no da si remen veže oko vrata?!

Pa neka bude! Umiremo tiho
mi radnici sa ulica i njiva.
Nek pamte svi: U duši Bog je s nama,
makar da bijeda pokriva nas siva.

Mi ćemo s neba dići svoju ruku,
svoj glas i krik, čitavu svoju snagu, —
priborit kruh za gladna ćemo usta,
vratiti mir i pravo,
spasiti svijet za našu djecu dragu.

Govorio im je o kraljevstvu Božjemu i iscjeljivao one koji su trebali iscjeljivanja.

A dan se počeo mračiti. I pristupivši dvanaestorica rekoše MU: „Otpusti narod, neka idu u okolna sela i zaselke da nađu konaka i hrane, jer smo ovdje u pustinji.“

ON im reče: „Dajte im jesti.“

(Luka, 9 11-3)

Riječ-dvije o socijalnom pitanju prigodom pitanja neuposlenosti

I

Premda je zadnjih godina o pitanju neuposlenosti ogromnih masa u svijetu napisano jedno čitavo more rasprava i knjiga te predlagano mnoštvo rješenja toga pitanja, ipak nije ostala bez interesa rasprava g. De Launay-a u prvome ovogodišnjemu ožujskom broju velike pariske „Revue des deux mondes”. Pisac je u njoj dao iscrpan prikaz faktičnoga stanja te različitih mišljenja o njegovu podrijetlu i na činu rješenja tako velike ne samo gospodarske nego i moralne krize, u koju je upalo društvo radi golemih dimenzija neuposlenosti.

Konstatirajući da se ta epidemija pojavila najprije u Engleskoj nakon velikog rata, pisac drži da se broj nezaposlenih u svijetu kreće između 15 i 20 milijuna, od čega je u Evropi najmanje 8 milijuna (4 i pol u Njemačkoj, 2 i pol u Engleskoj, pola milijuna u Italiji, preko 200.000 u Poljskoj, 180.000 u Belgiji, 150.000 u Češko-slovačkoj i t. d.), 7 do 8 milijuna u Sjedinjenim Državama, 400.000 u Japanu, i t. d. Nema sumnje da je broj faktično neuposlenih znatno veći, a da i ne govorimo o tome, da se u broj neuposlenih moraju uračunati i članovi porodice neuposlenog radnika, što čini da se broj neuposlenih najmanje podvostručuje. Ogromnost tih neuposlenih milijuna (bolje bi bilo reći: milijuna bez zarade ili gladnih milijuna, jer takav naziv više odgovara pravom stanju stvari; položaj engleskog neuposlenog radnika je, istina, još dosta povoljan obzirom na potpore, ali položaj neuposlenih radnika na jugu i istoku Evrope ne razlikuje se od položaja uličnih prosjaka) još jače otklače, kad se znade da su ovi skoro isključivo dio stanovništva gradova i industrijskih mjesta, jer neuposlenosti u poljoprivredi jedva da negdje ima, budući da agrarni proletarijat prelazi u tkzv. rezervnu armadu industrijskog proletarijata. Neuposlenost naginje k porastu, uza sve mjere socijalne politike. Da to nije obična prolazna kriza vidi se najbolje iz činjenice, da je srpnja 1929. vlada labouriste Mac Donalda našla 1,154.129 neuposlenih, pa da se broj ovih, uza sve javne radove i ostala nastojanja labourista, popeo za godinu dana na 2,011.467, da se krajem decembra prošle godine popne na 2,648.000. U godini i pol broj neuposlenih se tu povećao za 150%. Još je gore u Njemačkoj i Sjedinjenim Državama.

Koji su uzroci tako strašne krize? De Launay ih navada nekoliko, ističući da se o nekima govori, a neki da se prešućuju. U prvom redu bila bi prevelika produkcija, dotično premala konzumpcija. Kla-

sičan primjer prevelike produkcije daju Sjedinjene Države: industrija automobila je u stanju da producira 8 milijuna auta godišnje, a čitavi ih svijet treba najviše 6; vadi se godišnje 750 milijuna tona ugljena, a američko tržište ga treba samo 500 mil. tona; producira se godišnje 900 milijuna pari obuće za američku potrošnju od 300 milijuna pari. Takvih primjera ima na stotine. Osim toga industrija se nakon rata mnogo razvila u svim agrarnim državama i kolonijama, koje ju prije nijesu skoro ni imale. Najveći pak razlog toj prevelikoj produkciji jest činjenica da je u prvim godinama poslije velikog rata trebalo obnoviti propalo gospodarstvo, dapače čitave krajeve, a kad je taj posao otpao, industrija nije mogla da odmah ustavi svoj tempo, već je nastavila rad u istom opsegu, i tako se pojavila prevelika produkcija. Osim toga osjetilo se i pomanjkanje tržišta, osobito ruskih te onih krajnog istoka, što je još osjetljivije povećalo velike zalihe robe koja se ne može prodati.

De Launay je pokupio sva mišljenja o toj krizi, od kojih su neka upravo paradoksalna. Dok se s jedne strane ističe prevelika produkcija kao uzrok što se ogroman broj radnika morao otpustiti, odmah se javio netko, koji je našao da je baš u pomanjkanju kapitala i kredita, zbog čega se ne mogu preduzeti veliki radovi i organizirati nove industrije, uzrok neuposlenosti! Takav način raspravljanja ovog teškog pitanja je najočitijim dokazom kako se olako gleda na pitanje neuposlenosti. Nema sumnje da u jednom konkretnom slučaju (takav bi n. pr. mogao biti u Jugoslaviji) doista ta tvrdnja može da vrijedi, ali pitanje neuposlenosti nije samo od lokalnog značenja, već mora da bude rješavano u okviru svjetskoga gospodarstva, na temelju zakona svjetskoga gospodarstva, a taj utvrđuje preveliku produkciju jednim od uzroka neuposlenosti, koji se sigurno ne da odstraniti forsiranjem produkcije s druge strane.

Ističe se i porast pučanstva kao uzrok neuposlenosti, ali ta je činjenica samo od lokalnog značenja, jer ako raste pučanstvo, raste i broj potrošača, rastu i njihove potrebe.

Mnogo težim uzrokom velike neuposlenosti možemo označiti racionalizaciju ili, bolje rečeno, „brzinu i naglost kojom se podigla racionalizacija industrije“. Osim strojeva koji su zamijenili ljude, na taj način bačene na ulicu (u jednoj velikoj tvornici pokazivan je stroj koji je zamijenio 2500 radnika!), i sam rad čovjeka bolje je organiziran te su izrabljene sve njegove snage. Osim toga i gospodarski promet je bolje ureden te zaposluje mnogo manje ljudskih sila. De Launay drži da se, iznašajući racionalizaciju rada kao uzrok neuposlenosti, pretjerava, jer bi apsurdno bilo da progres bude uzrokom bijede. Da, baš u tome što je i dio napretka uzrokom bijede, jest apsurdnost, ali ne te činjenice, već današnjeg gospodarskog reda. To je vrlo oštro istakao nitko manji nego bivši praški nadbiskup dr Kordač u svojim poznatim izjavama koncem prošle godine.

De Launay se mnogo više zadržava kod onih uzroka neuposlenosti, za koje misli da se o njima obično ne govori. U stvari radi se o jednom jedinom uzroku, a taj je: osiromašenje potrošača, t. j. konzumenti nisu, radi visokih cijena robe, u stanju da je, osim najnuž-

nijega, kupuju, i stoga je nastao zastoj u gospodarstvu, tvornice nemaju posla a radnici se otpuštaju. Vjeran starom načelu klasične ekonomske znanosti, da je prodajna cijena rezultat proizvodnih troškova, u prvom redu isplaćenih nadnica, g. De Launay je osjetio potrebu da okrivi za zastoj u gospodarstvu, za tako ogromnu besposlicu, same radnike. On ističe, da radnici ne pristaju na „nove uslove rada“ t. j. na sniženje plaća i nadnica, a to čini, uz veliko fiskalno opterećenje, nemogućnost rada i razvoja industrije. Stoga, prema njegovu mišljenju, nakon što su pojave socijalnih pokreta jednom generalnom tendencijom k despotizmu „danas odstranile svugdje učinkoviti kult (!) slobode“, „čovječanstvo je prisiljeno da se vrati starome tako izobičajenom i nedavno tako ismijavanom zakonu ponude i potražnje“ i za cijene, i za plaće.

G. De Launay je već tu svojim shvaćanjem gospodarstva znatno potcrtao stav ekonomskog liberalizma. Ali to nije bilo dosta. U protivrječju sa onim dijelom svoje rasprave, u kojem ističe da je neuposlenost jedan strašan socijalni problem, pri kraju svoje rasprave tvrdi, da je socijalno osiguranje za slučaj neuposlenosti u znatnoj mjeri krivo, naročito u Engleskoj, što radništvo neće da radi, već se naučilo na lijenost. Nema sofizma, kojim se g. De Launay nije poslužio da svoju tvrdnju učini prihvatljivom: Šofer će sigurno voziti manjom brzinom, ako znade da će iz svog džepa platiti globu za brzu vožnju. — Socijalno osiguranje u slučajevima bolesti povećava broj bolesnika. — Ukinite socijalnu pomoć neuposlenima, i neuposlenost će biti manja.

Svi vrlo dobro znademo da potpora neuposlenima teško tereti i ustanove socijalnog osiguranja i same državne financije. Ako su se u Engleskoj, — socijalnu pomoć neuposlenima koje pisac naziva — skandalom!, — godišnje pomoći neuposlenima iz Unemployment-fonda i državnog budžeta od 15 milijarda dinara popele na 30 milijarda; ako je labouristička vlada u 10 prvih mjeseci svog rada izdala preko 20 milijarda dinara za one javne radove, kod kojih su bili uposleni radnici bez zarade; ako neuposlena radnička obitelj, prema onome što veli g. De Launay, a što predstavlja tkzv. najbolji mogući slučaj, dobiva u ime pomoći 38 šilinga tjedno, t. j. oko 500 dinara — to se još nemože kazati, da je „neuposlenost ohrabrena osiguranjem“ i da se „sve brojniji i brojniji neuposleni hrane na trošak onih, koji su jednom štedili“.

G. De Launay nema pravo kad za neuposlenost, koja je nužna posljedica današnjeg sistema gospodarstva, krivi skoro isključivo radnike. Uzroci neuposlenosti, koje je on istakao, samo su tkzv. bliži uzroci ili bolje rečeno povodi. On je iznašanjem tih uzroka, koji se prosječnog čovjeka doista najviše doimaju, htio maskirati jedan dublji uzrok neuposlenosti. Prevelika populacija, racionalizacija itd., — sve to su uzroci, koji pojedinačno sigurno vrijede, ali brisanjem ovih nije odstranjeno ni sigurno ni trajno pitanje neuposlenosti, niti je ista učinkovitijeg učinjeno za konačno rješenje socijalnog pitanja. Kao što se ograničenjem oružanja pa čak i općim razoružanjem neće ništa postići, ako se duhovi naroda ne razoružaju i ne zavлада atmosfera povjerenja i suradnje; kao što se kaznenim zakonicima potpuno neće onemogućiti

ubistva ili teške tjelesne ozljede, ako uzgoj Crkve, kuće, škole i trga ne usade u ljudski duh osjećaj poštivanja bližnjega, — tako i sve potpore neuposlenima, svi javni radovi i tehničke uredbe u okviru sadašnjeg sistema gospodarstva neće ni sada sanirati teško stanje naroda zbog neimaštine zarade, niti u budućnosti otkloniti neuposlenost. Pravi su uzroci mnogo dublje.

II

Socijalno pitanje je danas pitanje gospodarstva. Pod tim vidom ga susrećemo, i ta činjenica ni najmanje ne umanjuje vrhovnu istinu da je socijalno pitanje moralno pitanje, — ne, kako bi to neki kazali, „najprije“ ili „u prvom redu“ moralno pitanje, nego u čitavoj svojoj potpunosti. Studirajući i rješavajući čitavu tu kariku ekonomsko-socijalnih pitanja, o kojima ovisi kruh i blagostanje ljudske zajednice, moramo stalno biti u vezi sa etikom, jer samo na čvrstoj moralnoj bazi preuređeni socijalni odnošaji imaju djelotvornu snagu. Pa i sama historija nas kod studija socijalnog pitanja vodi natrag u vrijeme kad su udarani prvi temelji obitelji, kad se stvarala prva šira zajednica i kad je prirodni i Božji zakon u prvoj velikoj ekonomskoj priprostosti ljudskog života bio regulatorom gospodarskih odnošaja. Tijekom historije izmijenio se i prvotno čisti i skladni ljudski pogled na vlasništvo dobara i njegovu ulogu u gospodarstvu, te na odnošaj rada ljudskih ruku i vlasništva dobara namijenjenih umnažanju, upotpunjenu i prodaji dobara, dakle na odnošaj rada i kapitala. Ta promjena mišljenja urodila je najvećim socijalnim pitanjem.

Nema razborita čovjeka koji bi mogao da ozbiljno ustvrdi, da je na svijetu „već postalo tijesno“ i da nema uvjeta za život cjelokupnog ljudskog roda, a opet nema čovjeka koji bi mogao zanijekati, da stotine milijuna ljudi žive u velikoj bijedi i da je njihov broj stalno u porastu, premda je proizvodnja i u poljoprivredi i u industriji dala sjajne rezultate. I najprosječniji čovjek je, konstatirajući ovo, opazio da „nešto škripi“, i da nešto u gospodarstvu nije u redu.

Vlasništvo dobara koja su namijenjena neposrednoj potrošnji ili uporabi njihova vlasnika, nikad nije stvaralo poremećaja u gospodarstvu. To najbolje vidimo po tome, što se čak i o srednje imućnog seljaka nijesu niti najekstremniji ekonomisti i socijalni teoretici ozbiljno spotali. Njegova kuća i posjed koji ima da hrani njegovu porodicu, sve to nije faktor kapitalističkoga gospodarstva, i zato su protiv takvog seljaka i seljačkog posjeda dizani samo prigovori, da ne zna organizirati svoju ekonomiju i povezati je tehnički uz gospodarstvo zajednice, ali mu nije načelno osporavano pravo na opstanak.

Drukčije stvar stoji sa vlasništvom dobara, koja su namijenjena proizvodnji za tržište ili koja će biti u tu svrhu iskorišćena, t. j. sa kapitalom u pravom smislu riječi. Pravilno bi bilo da ta vrst dobara ima kod stvaranja novih dobara pred očima glavni cilj svakoga socijalnog gospodarstva: čovjeka i stvaranje općeg blagostanja. Međutim što vidimo! Mjesto općeg blagostanja imamo blagostanje malog broja pojedinaca, mjesto prema stvarnoj potrebi upravljene proizvodnje, čitavo more gospodarskih kriza radi konkurencije i prevelike produk-

cije. Derivati su još strašniji: mjesto sigurnih egzistencija, čitava jedna armada proletarijata, koji se više ni proletarijatom ne može nazvati, jer mu je oduzeta mogućnost doma i obitelji, a mjesto jednog oduhovljenog gledanja i shvaćanja materijalnog života, dobili smo „etiku“ bogatstva, koja kulminira u materijalističkom shvaćanju, da oni koji posjeduju ne trebaju vazda raditi, a oni koji nemaju bogatstva ili imetka imaju da to nadoknade radom, jednom riječju, da nemaju niti mogu imati svi potrebite uslove za život i napredak, za socijalni opstanak.

U zadnjih stotinu i pedeset godina, u kojima se feudalna država preko liberalne države razvija u modernu socijalnu državu (koji je razvoj, neka nam bude dozvoljeno da to istaknemo, još puno daleko od svog cilja!), najočitije se pokazalo da vlasništvo ne samo ima svoje granice glede količine (kvantitativna restrikcija: n. pr. parcelacija velikih posjeda), nego i da pojedinac ne može posjedovati i sasvim slobodno raspolagati ni stanovitim važnim dobrima (kvalitativna restrikcija: n. pr. svi monopoli). To znači da je i sama liberalna država uvidjela nemogućnost da se ekonomski liberalizam uzdrži, a da to nebi znatno štetilo općim interesima. Od duhana, burza, velikih organizacija kredita do pošta i željeznica, — čitav niz gospodarskih, produkcijskih i prometnih sredstava i područja, postao je ne samo predmetom, nego i domenom socijalnih interesa. Treba priznati da je osim toga principijelnog stava, da se naime pojedincu ne mogu prepustiti ni stvari, a kamoli monopoli nad stvarima i gospodarskim područjima, kao što se djetetu ne smije u ruke dati revolver, egoisti ili rasipniku bogatstvo, — bio kod te restrikcije prava vlasništva odlučan i fiskalizam, a u najnovije vrijeme i potreba da produkcija bude organizirana i upravljana stvarnim potrebama, a ne da svatko radi kako i koliko hoće, pa da vlada poslovna nesigurnost i kaos. Ali zar i to nijesu socijalni motivi? Zar je time, što se nedopušta da liberalizam i individualizam u gospodarstvu stvara na jednoj strani prosjake, a na drugoj malu skupinu gospodarskih mogućnika, oštećeno društvo?

Kršćanski socijalni pokret, izvadajući svoj stav prema ekonomskim pitanjima iz najstarijeg i najvećeg zakonika, iz dekaloga i Evanđelja, ima kod takve analize vlasništva i bogatstva jedno specijalno oduhovljeno gledište. Ne radi zemaljskih dobara, koja ne mogu sama sebi biti konačnom svrhom, zadnjim ciljem i vrhovnom srećom, već radi izgradnje nadmaterijalnog stava čovjeka prema materijalnim dobrima, radi prevlasti duha nad materijom, radi odlučno otklanjajućeg stava prema mamonizmu, kršćanski socijalisti drže da treba gospodarstvo staviti na socijalan temelj. Oni ne žele, neka bude oprošteno ovako drastičnom izrazu, da mjesto jednog prasca-kapitalista dođe drugi prasac-kapitalist ili prasac-proletarijat, ali drže da se uklanjanjem životnih potreba društva i svih dobara, koja već sada služe čitavom društvu, iz područja slobodnog prometa upravljano načelima gospodarskog individualizma, sređuje gospodarstvo, ovome daje viši, socijalni smisao i pravac te diže opće blagostanje, napose pak ostvarava u znatnoj mjeri pravednost prema svima onima, koji su u gospodarskom haosu, kapitalističkoj produkciji i trci za profitom i bogatstvom

lišeni stalnog i zdravog zasluženog kruha, kojima je onemogućen napredak a uskraćena obitelj, kuća i domovina.

To znači da u gospodarstvu treba prihvatiti sistem socijalizacije. Ne mora to da bude podržavljenje, monopol države na pojedina gospodarska dobra ili sredstva gospodarskog prometa. Socijalizacija jest prelaz od individualnog gospodarstva privatnika na gospodarstvo, koje se ravna prema potrebama društva, dakle ona niti nužno traži da gospodarstvo uzme u svoje ruke država, niti da se u užem smislu socijalizira i svaka sitnica ili da se unište mala gospodarstva. Socijalizirati će jednako i općine kao i zadruge. Velikim električnim instalacijama će n. pr. svakako upravljati općine, proizvodi seljačke privrede će tehnički svršavati u zadruge itd. Praktično se radi zapravo o socijalizaciji velikih faktora gospodarstva, dakle svega onoga što interesira u znatnoj mjeri društvo.

Glavno je kod socijalizacije duh i smisao sinteze u ekonomiji. Socijalizacija nije i ne smije biti sredstvo za stvaranje novog kapitalizma, makar koliko će se i socijalizirano gospodarstvo morati da tehnički uzorno vodi, jer socijalizaciji je glavna svrha da ljudske mase otme izrabljivanju i da dobro i uredno organizira produkciju, pa da tako odstrani nemoral tržišta, ponude i potražnje, i sve one sukobe, koji imaju izvor u individualističkom sistemu gospodarstva.

Da li će se takvom socijalizacijom ubiti svaka privatna inicijativa, elan i poduzetnost pojedinca i društva? Ne možemo potvrditi to mišljenje nekolicine liberalnih teoretičara. Doista, zlom egoizmu pojedinca biće zadan težak udarac, ali dobri i opravdani egoizam će samo dobiti. Biće doista uklonjena mogućnost stvaranja velikih bogatstava, ali su baš u socijalnim motivima vodenom gospodarstvu dani svi preduvjeti i za lično blagostanje pojedinca. Njegov dom nitko mu ne će uskratiti, ni stvarnu imućnost, ni sigurnost uvjeta opstanka i napretka. Ali socijalizirano gospodarstvo podizanjem blagostanja, stvaranjem lakše produkcije i organizacijom velikih gospodarskih faktora, — jer nitko ne može imati toliko snage i sredstava za to koliko baš država i druge manje zajednice, — učiniće život lakšim a zaradu sigurnom, a to više vrijedi nego jedan sretan pothvat pojedinca s jedne a hiljadu krahova s druge strane. Međutim baš socijalno gospodarstvo unosi duhovne elemente u čovjekovo djelovanje, te prestaje borba laktovima i bezobzirna utakmica.

Netko će prigovoriti i da više neće biti jednakosti, da ni veće umne sposobnosti ni marljivost neće biti više cijenjeni, pa da će tako i marljivost i neradnost biti jednako nagrađeni. To ne stoji. Uvijek će se marljivost i veće umne sposobnosti i nagrada za nje pokazati i u organizaciji rada i u položaju. Ali ako netko misli da talente prirode i uma treba zloupotrebiti tako, da se oduzme onome koji je, vrlo često bez svoje krivnje, manje nadaren, pa da njegov gospodarski i socijalni položaj postane ne samo relativno težim, nego upravo teškim i lošim, onda to nije nego pokušaj opravdavanja čitavog onog kapitalističkog sistema, svih njegovih bezobzirnih utakmica, slučajnih konjunktura, često puta i nasilja, od kojih danas strada ljudski rod i koje su nas dovele u tjesnac. Još je Starčević, koji nije bio kakav socijalni

reformator i politik u današnjem smislu, kazao: „Svakome treba dati prilike, da ne mora biti siromah. Pak onda ako bude siromah svojom krivnjom i ako bude drugim škodio ili škoditi gledao, udri bez milosrđa po njemu.” U kapitalističkom gospodarskom sistemu niti se plaća po zasluži i pravu, niti ima svatko prilike da ne bude siromah.

Ima još jedan prigovor socijalnoj reformi. Kažu, da će nestati ljepote, mecenatstva itd. Taj prigovor je previše jednostran, jer ras-koš i bogatstvo još nisu ljepota. Ali, ako s jedne strane mora da vlada najcrnija bijeda zato, da s druge strane blazirani živci jedne nezatne manjine u luksusu, rasipnosti i raskošu traže neke forme ljepote, — bolje je da takve ljepote ni ne bude.

Sistem liberalnoga gospodarskog individualizma nije se onemogućio samo svojom nepravdom i stvaranjem haosa u privredi. On je digao ruku na same darove Božje. Kad čitamo da američki farmeri spaljuju znatan dio ovogodišnje žetve pamuka, a oni sa stanovišta gospodarskog liberalizma imaju pravo, jer će tako porasti cijena ostalim količinama pamuka, a njima je lakše prodavati n. pr. libru pamuka po 12 centima, nego dvije libre za istu cijenu, — zar to nije grijeh protiv milijuna golih i bosih, protiv društva, protiv Boga?

III.

Kazali smo već prije, da uzroci socijalnog pitanja leže mnogo dublje, da nisu vanjske pojave kao n. pr. velika neuposlenost, niske nadnice itd. uzrocima socijalnih kriza, već da ti leže u pogrješnom shvaćanju ekonomskoga života, u materijalističkom i individualističkom duhu čovjeka, u zločinima protiv morala i na njemu osnovanog socijalnog društvenog reda.

Potcrtajmo to još jedamput i izvedimo nužne konsekvencije.

Biskup Ketteler napisao je u jednoj od svojih rasprava o radničkom pitanju: „Ekonomski opstanak svega radničkog staleža, dakle većine naroda, opstanak njegovih obitelji, svakodnevno pitanje potrebnoga kruha za muža, ženu i djecu, izvrgnuto je svim promjenama na tržištu i u cijinama. Ne poznajem ništa, što bi bilo žalosnije od te činjenice”.

I baš ta činjenica, stalna pratilica ekonomskoga života i danas kao i sedamdesetih godina prošlog vijeka, kad ju je istakao Ketteler, lupa po prstima sve one, koji smatraju, da se daje pravednost u gospodarskim odnosima i danas nekako realizirati, a da se ne napravi znatna korektura u shvaćanju smisla bogatstva i vlasništva namijenjenog produkciji, u ocjeni rada umnih i fizičkih radnika, te u organizaciji gospodarstva čitavoga svijeta. Ima ljudi koji sanjaju, da će se, kraj svih žalosnih prilika, uskladiti današnji odnošaji poslodavca i radnika, tako da jedan u drugome gleda oca dotično sina. Ne treba da se pozovemo na riječi dra Kreka, koji je kazao, da odnošaj poslodavca i radnika nije odnošaj po trećoj zapovijedi Dekaloga, već po sedmoj („Ne ukradi!”), čime je odgovornost za socijalno zlo potpuno bačena na razred gospodarâ i mogućnikâ. Uzmimo stvarno da jedan tvorničar kršćanskih načela pravednosti odluči dati svojim radnicima ono, što im po pravu pripada: plaću koja odgovara najmanje mini-

mumu egzistencije radnika i njegove obitelji, učešće u čistom dobitku poduzeća, sve garancije za zdravlje i moral, stalnost i sve vrste osiguranja. Bićemo žalosni svjedoci, kako će taj rijetki čovjek dobre volje, — kakvih prema dosadanjem iskustvu skoro nema! — naići na teške poteškoće, jer je dirnuo u temelje današnjeg načina gospodarstva, koji će, uza sva poljepšavanja i mjere socijalne politike, ostati uvijek ipak kapitalistički, upravljani k svom zadnjem cilju: profitu?! Taj čovjek će odmah treći dan propasti, jer shvaćajući ispravno socijalne dužnosti, hoće da poštuje u radniku čovjeka, koji ima pravo na obitelj, na stalnu zaradu, na zdravlje i odmor, na osiguranje u slučajevima bolesti, nesreće, starosti i smrti. On će držati radnika, koji je osijedio u njegovoj tvornici, jer osjeća da je nepravедno da toga čovjeka kao izažeti limun baci na ulicu, a njegovi kapitalistički drugovi, koji ne dijele takve nazore, uvijek će naći radnika mlada (koji dakle daje svoju najbolju snagu) i samca (kome dakle ne treba davati obiteljsku plaću), koji će kraj velike besposlice koja vlada u svijetu rezignirati čak i na minimum, koji mu je potreban za život, a da i ne spomenemo da kakve druge zahtjeve glede n. pr. 8-satnog radnika, zdravlja, nedjeljnog odmora, a da se i ne govori o participiranju kod godišnjeg čistog dobitka poduzeća, neće uopće postavljati. Kako će taj kršćanski tvorničar i poslodavac uopće moći da konkurira svojim kapitalističkim drugovima?

Ali uzmimo da kršćanskom tvorničaru uspije da radniku naknadi pravedno vrijednost njegova rada, te uzme u obzir i radnikovu obitelj; uzmimo da mu neće uskratiti ili, bolje rečeno, oduzeti i onaj dio prihoda poduzeća, koji se obično određuje za povećanje ili upotpunjenje poduzeća, a koji, oduziman, znači stvaranje glasovitog viška vrijednosti (Mehrwert) t. j. novog kapitala, na kojemu radnik koji ga je izradio ne participira, — zar imamo kakvo idealno rješenje tako velikog socijalnog pitanja, kao što je pitanje odnošaja kapitala i rada, odnošaja poslodavca i radnika? Sigurno ne. Jer to poduzeće, u kojem vlada tako idealna pravednost, nije nego malen dio svjetskog gospodarstva. Svaki čas mogu da nastupe krize, a najčešće one prevelike proizvodnje. U produkciji koja nije socijalizirana i kojoj nisu glavna svrha stvarna potreba u gospodarstvu, već čim veća produkcija i konkurencija oko tržišta, to nije ništa neobično. I koji će, ma i najkršćanskiji tvorničar, u takvim teškim prilikama, zadržati svoje radnike, imajući puna skladišta neprodane robe? Koji će čovjek, makar imao i najbolje namjere, moći da daje radniku puni ekvivalent njegovu radu, neznajući za prođu izradene robe, a zadržavajući od njegove pravedne zarade iznose namijenjene tkzv. riziku u gospodarstvu?

Nemojmo se varati! Ne može se biti lovac i u društvu lovaca ići u lov na srne, pa mjesto u njih, pucati u sebe; ne može se ići s fatovima u krađu, biti uhvaćen, i po putu na policiju govoriti stražaru o vlastitom poštenju; ne može se biti „kršćanskim kapitalistom”, a ne ići, makar protiv volje, putem profita, putem mamonizma i izrabljivanja slabijih skupa sa svima ostalim kapitalistima, ne samo radi klasne solidarnosti, nego i jer to neumolno diktira individualistički gospodarski i društveni sistem.

Ako uzroci socijalnog zla leže duboko, ako je individualistički ekonomski sistem svojim kapitalizmom i mamonizmom stvorio čitavu jednu religiju zloga i nepravednoga, — treba tu krivu religiju eliminirati, treba da se društvo vrati ne principima naoko „klasične ekonomije”, već pravim klasičnim principima kršćanskog shvaćanja gospodarstva, kojemu nije cilj bogatstvo ni mamonizam pojedinaca pa ni društva, već pravedni sklad u gospodarskom životu da bi se postiglo opće blagostanje, a što sve ima da bude stepenicom koja vodi beskonačno Dobrome i Pravednom. Čitavo Sveto Pismo puno je osude mamonizma a Hristova izreka da će lakše deva proći kroz ušicu igle, nego bogataš ući u kraljevstvo nebesko, očita je osuda gomilanja bogatstva i života od povoljnih konjunktura bez rada. Plaća otkinuta radniku više i do Boga se čuje (Jak. 5,4), a zar je moguć kapitalistički sistem bez otkidanja na plaći i zdravlju? Izgradnja kršćanskog društvenog reda na vladajućim ekonomskim načelima nije nego krpanje starih podrapanih hlača finim suknom. Makar da kršćanski socijalizam nepokolebivo stoji na stanovištu solidarnosti socijalno korisnih društvenih staleža, neoboriva je istina da nema niti može biti praktične solidarnosti između izrabljivača i izrabljivanih, između vukova i janjadi, između zla i dobra. Dok rastu bilančne svote, dok se isplaćuju sve veće tantijeme i čisti dobici, kraj svega povećanja bogatstva, radnička je klasa ostala sved bijedna i nevoljna. Zar da kršćansko radništvo to gleda i „solidaristički” plješće? Prema kršćanstvu su već dobra djela dužnost, a kamoli ne pravednost. „Ako brat ili sestra goli budu ili su bez svakidašnje hrane, a reče im koji od vas: Idite s mirom, grijte se i nasitite se, a ne date im što im je potrebno za tijelo, kakva korist?” — kaže Jakov apostol (Posl. 2, 15-16). Da, koja korist kad se jedno misli, drugo govori, a treće radi?

Opravdana su stoga radnikova nastojanja da brani svoj život, zdravlje i opstanak svoj i svoje obitelji. On nije kriv za sve gospodarske nevolje u svijetu, on je onaj koji je napadan i koji treba da se brani. Čini se da to neće da uvide oni u zlom smislu riječi konzervativni socijalni političari (između kojih ima i par, danas već vrlo rijetkih, kršćanskih sociologa), kojima je teško kad čuju izraze i pojmove „razred”, „razrednost” i „razredna borba”. Klasna (razredna) borba jest činjenica, stanje u koje je proletarijat utjeran da se kao razred bori od onih, koji su se organizirali kao razred da bi izvoštili prevlast kapitalu nad radom, da gomilaju bogatstvo i potlače radničke mase. Radništvo neće društvene podjele u razrede i želi da klasnoj borbi bude kraj, da zavlada pravednost u društvenim odnosajima. Ali kad se radnički klasni stav osuđuje (što je nepravedno, jer taj ne znači nego samoobranu i rad za jedan viši društveni ideal), nekā se prije osudi onaj razred koji je doveo do razredne borbe, jer svaka je diktatura nepravedna, i ona proletarijata, ali i ona kapitalističkih mamonista.

Izvođeci gornje zaključke i zadnje konsekvencije koje iz toga izlaze, svi oni koji žele kršćanski društveni i u njemu kršćanski gospodarski red, previše su praktični, a da bi si stvarali iluziju, da će

razvoj prilika uslijediti brzo i nužno odmah prema kršćanskom društvenom idealu. Imajući u vidu uvijek svoje visoke društvene principe, snagu načelâ kojoj je izvor u vječnoj Istini, Dobroti i Ljepoti, a ne u kakvoj marksističkoj ili „konzervativnoj“ krpariji i kompromisu, svatko razborit, i pojedinci, i država, će morati da se obilno posluže socijalnom politikom koja može mnoge nepravde da ukloni i da izgradi preduvjete za buduću reformu društva, ali neka budu duboko svijesni da bi svaki kompromis sa savješću, svako taktiziranje, a naročito takozvani lanac taktiziranja, u koji bi se uvezivali redom kompromisi, pa kompromisi s kompromisima, egoizam i konačno podlaštvo odmah uništili svaki požrtvovni rad i napor. Svaka misao i pokret moraju računati sa devizom: S Bogom za obnovu društva, za radničku klasu! — jer je ona najveći i najzapušteniji dio društva.

Fr. W. Foerster:

Socijalni rad studentske omladine u Engleskoj i Americi

Živimo u dobi, u kojoj široke klase društva koje ne pripadaju Crkvi obraćaju pogled pun nade „intelektualcima“, sveučilišnim profesorima, i od njih čekaju smjernice za velika pitanja života i civilizacije. Ali tko prouči izblize ove intelektualce, vidjeće da možda ni u kojoj dobi nije bio učenjak manje podesan za tu zadaću vode, nego danas. Danas prevladuje više no ikad jednostrana specijalizacija, te prijeti da se i filozofija, koja je težila jednom da obuhvati sa jednoga višega gledišta sav život, pocijepa u više pravih i osobitih specijalnih nauka.

To sve može da s gledišta znanosti bude potrebno, ali otvoreno protivrjeći geslu naših dana, prema kojemu bi znanost bila uzela mjesto Crkve vodenje civilizacije. Jane Adams, osnivač Hull-hous-settlementa u Chicagu, pravilno je jednom primijetila: „Učenjaci se danas tresu od grozničave težnje za znanjem koja nema nikakve veze sa stvarnim životom, a puštaju da brbljala zagospodare onim pitanjima, koja su duboko vezana zdravljem čovjeka.”

Ali, osim toga, stvar ima još jednu zlu stranu. U našim višim školama, kraj mnogih korisnih poslova, radi se i mnogo stvari koje su čista i prazna intelektualna zabava, i koje nemaju nikakve veze sa najhitnijim pitanjima civilizacije. Kad bi naši mladi sveučilištarci baš u godinama svojih studija imali više užih veza sa realnim čovjekom i sa realnim prilikama društva, izvukli bi dvostruku korist; u prvom redu poznavanjem pitanjâ stvarnoga života bili bi u stanju da razvijaju plodniji rad u korist nauke a s druge bi strane kod izbora

predmeta za znanstveni studij znali bolje da razlikuju bitno od uzgre-
dnoga. Često se danas govori o nekakvoj aristokratskoj sveučilištarskoj
superiornosti koja ne dozvoljava sveučilištu da se zanima izbliza kon-
kretnim uvjetima života. Da li će, dakle, prava superiornost duha biti
u bježanju od realnosti života, ili će se radije sastojati u prinašanju
superiornosti duha životu, u poduhovljenju samog života?

Baš tom aktivnom i osvajalačkom superiornošću hoću da se
sad pozabavim.

Mi sveučilištarci kontinenta puni zavisti gledamo na znatne za-
klade engleskih sveučilišta i na one zamašne svote kojima američki
milijarderi darivaju svoje velike visoke škole. Ali za to što kod nas
stvari stoje drukčije, bez sumnje je krivina na nama, jer narod će
se za sveučilišta zanimati, kad će se i sveučilišta zanimati za nj, i to ne
samo riječima, nego i djelima. Arnold Toynbee, inicijator pokreta za
popularizaciju sveučilišta u Engleskoj, kazao je jednom: „Ako narod
ne može da dolazi na sveučilišta, onda moraju sveučilišta da zađu u
narod!”

Posve ovim duhom bio je voden i takozvani University extensi-
on- movement u Engleskoj i Americi. Taj pokret se rodio u vrijeme,
kad je u radničkim klasama vladalo najveće nepovjerenje prema izo-
braženim osobama. On ima najveću zaslugu da se izmirio narod sa
predstavnicima duševne kulture.

Kad je pred par desetaka godina u Oxfordu, najaristokratskijem
i najekskluzivističnijem sjedištu engleskog sveučilišnog života, otvorena
Ruskin-Hall, visoka škola za radničke vode, skoro sva engleska rad-
nička društva poslala su tamo svoje predstavnike, tako da je, kako
reče jedan izvjestilac, čitanje njihovih imena trajalo skoro toliko, ko-
liko nabranje lada kod Homera. Ovaj svečani otvor bio je u isti mah
i simbolička svečanost izmirenja stare i nove Engleske, socijalnog pok-
reta i velikih konzervativnih sila države. Ima i danas ne malo razlika
u mišljenju, ali se više ne osjećaju „dviije nacije”, o kojima je jednom
govorio lord Disraeli. Jedna se domovina ljubi, a radi se na korist
zajedničke uljudbe. Nema ni traga više onoj duševnoj i moralnoj osa-
mljenosti radničke klase, koja je tako značajna za stanje društva
na kontinentu, i koja tišti kao težak teret čitav naš državljanski život.
I taj teret mora da konačno pokvari učenjacima radost koju pobiru
od svog rada. Razumljivo je, dakle, da je baš tako ozbiljan i uznosif
apostol znanosti, kao što je Arnold Toynbee, osjetio žurnu potrebu
da treba izmiriti radnički svijet sa čitavim radom nacionalne prosvjete
te da u tu svrhu žrtvuje mir svoga života učenjaka. On opisuje
veliki mir koji je uživao radeći u starome kolegiju Baliol u Oxfordu,
osjećaj mira koji ga je ispunjavao, kad bi mjesec obasjavao drevne
dvorove okićene bršljanom, a do njegovog bi uha dopirao samo mukli
i jadovnjasti žamor daleke željeznice.

Ali potreba vremena nije mu davala mira. On je osjećao, kako
oni koji na kraju krajeva ipak dužuju radu naroda i svoj mir, i mo-
gućnost da žive uvijek sa najboljim mislima sviju vremena, ne bi smje-
li da ostanu ravnodušni pred duševnom bijedom masâ. Osjećao je, ka-
ko će i sva društvena svijest bez jednog konkretnog studija naroda nu-

žno pasti u teške pogrješke i ostati bez vrijednosti za stvarni život. Stoga je odlučio da se nastani u radničkim četvrtima londonskog Istoka da tu osobno upozna ljude i prilike u kojima žive. Otud je zatim pozivao zanosnim konferansama sveučilišnu omladinu da slijedi njegov primjer bar jednu godinu, iza ispita ili kroz praznike. Njegova lozinka je bila: „Tko hoće da ljubi svoga bližnjega, mora prije svega da ga pozna”.

Ali njegov je organizam bio preslab a da bi mogao da odolijeva emocijana ovakvoga propagandnog rada. Toynbee je umro još mlad, ali utješeno stalnošću, da je za svoje ideje i svoj pothvat zadobio ozbiljne sljedbenike. Mnoštvo se studenata nastanilo u Whitechapelu da uči i pomaže u najozloglašenijim četvrtima. I uspjeli su da udare temelj „kao prvom „kolonizatornom” centru londonskog Istoka, „koloniji” (settlementu) Toynbee Hallu, prvi direktor koje Canon Barnett izdade ovaj apel na studente:

„Ako su vam na srcu ubogi, ako stojite uz radnike u njihovim borbama, zašto ne dodete živjeti s njima, ne kao superiorni ljudi koji se udostojavaju ustaviti se kod nižeg svijeta, niti kao poštenjaci koji se sagiblju da podignu pale, ne kao učeni koji hoće da poučavaju nezallice, niti kao pobornici ugladenosti života koji žele da šire dobar ukus, već jednostavno kao susjedi, prijatelji i sugrađani?”

Slično se izrazio svojevremeno i Lord Peel u Oxford-house rekav po prilici ovo: Krivo se govori o četvrtima londonskog Istoka kao da bi bile nastanjene divljim ljudima. Studentima koji su se tamo nastanili nije samo svrha da poučavaju „nego i da sami nauče. Ništa ne bi bilo nezgodnije, nego graditi se zaštitnicima, i ničim se nebi više vrijedalo stanovništvo Istoka, nego prilaženjem s namjerom da ga se pouči o dužnostima života.

Tu dolazimo do pravog značenja svih ovih settlementa. Oni su prije svega visoke škole socijalne nastave za izobraženje osobe. Dolazeći dnevno u dodir sa svima žalosnim prilikama života ubogoga, s njegovom apatijom i njegovim nadama „sa njegovom surovošću i njegovom dobrotom, nestaju sve klasne predrasude. Postaje se, kao Parsival, „vidovitim: preko milosrđa”. A to zahvaćanje stvari do dna jest ono što daje značajni pečat čitavoj engleskoj civilizaciji naših dana.

U čitavoj književnosti „na skupštinama „u parlamentu, u štampi, na pozornicama, u društvenom životu i na bilo kojem drugome mjestu, ne susreće se više ono golemo nepoznavanje pravog stanja radnika, niti ono bahato i krivo tumačenje njegovih težnja, koje je među nama glavni razlog mržnje radnikâ prema izobraženim klasama. Tamo je viđeno i čuveno previše mnogo stvari, a da bi se još moglo da govori hladno i oholo o ovom predmetu. Pa i onaj koji nije ni vidio ni čuo ništa, klanja se javnom mišljenju onih koji su informirani.

Skoro u svim gradskim službama i položajima nalaze se članovi ovih sveučilišnih kolonija, koji tako prinose tu svoje veliko iskustvo. Pod tim vidom Toynbee-Hall ima značaj jedne visoke škole za local government. Široka kultura „guvernora kolonija” pomaže sa svoje strane da upravni kriterij lokalnih vlasti bude trajno u uskoj vezi sa cjelokupnim životom naroda.

Spominjem to da bi što jasnije istakao pravu osnovnu zamisao anglosaksonske university-extension koju su neki krivo tumačili, onu zamisao, koja je u bitnosti dijeli od pokreta za popularizaciju sveučilišta na kontinentu. Na ovome se drži university-extension za ustanovu kojoj je svrha da protegne sveučilišno poučavanje na klase naroda, dočim je ovoj naprotiv svrha da se bori ne protiv neznanstva naroda, već protiv onog izobrazene klase, te ima i da služi prije svega ovoj. Priznavajući kao ispravno da je „školovano neznanje” gore i pogibelnije od onog neškolovanog, smatralo se shodnim da mladi sveučilištarci baš u onim godinama, kad se stvara pravo životno uvjerenje, dobiju priliku razgledati dobro život drugih klasa. Samo na temelju ovog dubokog i stvarnog poznavanja radničkih prilika, mišljenja i potreba mogla se zatim razviti jedna socijalna didaktička djelatnost.

Ovaj posljednji kriterij je od odlučne važnosti. Kad bi naši učenjaci i namjeravali danas da ustroje pučke tečajeve, ne bi to mogli da učine jer nisu sposobni da se izraze u obliku doista narodnom, jer im fali onaj pedagoški takf kod izbora predmeta, što se sve može postići tek dugom i intimnom osobnom vezom sa prostim radnikom. Baš zbog tih razloga je sustao i pokret za popularizaciju sveučilišta koji je nikao svojevremeno u Njemačkoj, premda je u početku uzbudio mnogo zanosa, a i pokušaji u Švicarskoj ostali su skoro sasvim neplodni. To sve jer se u ovim dvjema zemljama mislilo previše ekskluzivno na „poučavanje”, a ne na „učenje”.

Baš kad se želi vršiti jedna pedagoška akcija u jednoj klasi koja je sasvim drukčija od naše i ima svoje osobite životne prilike, „učenje” je stvar najveće važnosti. Ako se sjetimo tema svih takozvanih pučkih tečajeva, održanih zadnjih godina od njemačkih ili francuskih sveučilištaraca, začudićemo se doista, kako su tako malo prikladni za stvarne potrebe onog općinstva kome su namijenjeni. Udara odmah u oči da kod sastava ovih programa nijesu bili glavni duboki pedagoški kriteriji za usavršavanje, nego samo sasvim apstraktne koncepcije opće prosvjete. I tako ovi tečajevi nijesu mogli postati nego jedna šarena mješavina sviju grana sveznadarstva i cjedina sveučilišnih predavanja bez ikakve životne veze sa konkretnim prilikama i potrebama slušača.

Takvi utisci nesamo ne podižu prosvjetu puka, nego još i nanose ovome pravu duševnu štetu. Unaša se u nj nemir, duševna nestalnost, što je od štete i po značaj. Tko nije to mogao da opazi, jer nije nikad imao duže osobne veze s radničkim svijetom, ne može dakako da si o tome stvori sliku, i živi u blaženoj iluziji „velikoga rada za pučku prosvjetu” kod koga je surađivao. Samo nakon godina provedenih među radnicima mogu se zdravim pedagoškim kriterijima izabrati najprikladnije građivo za tečajeve pučkog prosvjećivanja te metoda i najprikladniji oblik za izlaganje.

Obuka mora biti u najužoj vezi sa specijalnom granom rada i specijalnim socijalnim i političkim težnjama, a naročito sa životnim prilikama radničkih obitelji i sredine. Dakako, bez kakvih drugih ciljeva. Ona ima samo da odgovara na pitanja, koja moraju biti organski rezultat same radnikove djelatnosti, i od kojih je radnik nesvjesno

tjeran da bude u vezi sa životom i općim radom čovječanstva. Tko si bude stvorio jasnu sliku takvog zadatka, moraće zaključiti da su samo u izuzetnim slučajevima sveučilišni nastavnici prikladni za takve pučke konferanse. Oni nemaju vremena da se specijalno pripreme kao što bi to bilo potrebno, i nemaju uvijek običaj da svoje argumente izvode iz konkretnog života.

Jane Adams, „guverner“ Hull-house-settlementa, pripovijeda kako je jednom molila jednog profesora antropologije da bi u njezinom settlementu održao za učitelje osnovnih škola niz predavanja o pitanju rase, i to obzirom na različite rase koje su nastavale onu četvrt Chicaga. Ali taj učenjak nije nikako bio u stanju da učini bilo što praktično za rješenje tog tako aktualnog pitanja. On se po svoj prilici uvijek zanimao samo prahistoričkim čovjekom ili urođenicima Madagaskara.

Tu ne preostaje nego samo ovo sredstvo: Treba da skupina mladića dobre volje živeći u intimnoj vezi s pukom upozna do dna njegove interese i prilike njegovog materijalnog i duševnog života, i stvori jedan štab pučkih nastavnika, koji neka posveti svoju aktivnost izboru najprikladnijih predmeta nastave i njihovoj pedagoškoj razradi u oblik pristupačan puku, i pozove na suradnju samo one učenjake, koji su kao mladići valjano otslužili svoju „godinu socijalnog dobrovoljstva“.

Prije nego li se upustim u potanji opis socijalnog rada u ovim socijalnim kolonijama (settlements) engleskih sveučilišnih studenata, spomenuću još ukratko prahistoriju njihova utemeljenja, da bi čitač dobio tačnu sliku kriterijâ i inspiracijâ na kojima je počeo ovaj pokret.

Sredinom prošloga vijeka engleski je narod bio sasvim blizu socijalnoj revoluciji. Činilo se da je neizbježiva. Nijedna se druga zemlja nije tako brzo i na tako gorostasan način pretvorila u industrijsku državu, kao Engleska.

A nigdje drugdje nije prelaz od ručnog rada radu stroja, od maloga obrta velikom, izazvao tako oštre krize. Tada je u engleskom radničkom svijetu odjekivala „pjesma o parnome kralju“, o kralju koji je „razarao svaki mir i sigurnost, koji je svuda unosio metež, koji je bijesan prolazio preko hiljada lješina i koji će konačno srnuti u svoju vlastitu propast“. *Laisser-faire, laisser-aller* manchesterske teorije bio je došao do svojih krajnjih posljedica. Činilo se da svi žive prema lozinci: „Svatko za se, a vrag neka odnese posljednje.“

Engels u svojoj knjizi „Položaj radničke klase u Engleskoj“ (1846.) proricao je svom sigurnošću skoru revoluciju.

U prizoru koji mu je pružila jedna londonska ulica kao da mu se prikazala u viziji sva strahovita hladnoća i ravnodušnost, koje je novo stanje stvari stavilo među ljudske odnose. Glede toga on piše:

„Ove stotine hiljada osoba sviju klasa i položaja, koje se tu skupljaju jedne protiv drugih, nijesu li to sve ljudi sa istim svojstvima i sposobnostima i sa istom željom da budu sretni? I nemaju li

svi jedno isto i jedino sredstvo da dodu do sreće? A ipak se žure jedni pokraj drugih, kao da među njima nema ništa zajedničkog, i jedini prećutni sporazum među njima jest onaj po kojem se svatko drži one strane trotoara koja mu je s desna, da si nebi dvije velike rijeke svijeta koje idu jedna prema drugoj priječile tijek. I nitko da bi se sjetio da druge udostoji bar jednim pogledom. Surova ravnodušnost, nemilosrdno osamljavanje pojedinaca unutar kruga svojih privatnih interesa čine se to odurnijima i uvredljivijima, što je tijesniji prostor na kojemu su oni pojedinci skupljeni. Pa premda znademo da je to osamljenje pojedinaca, taj glupi egoizam, svuda temeljno načelo društva naših dana ipak nam se ni na kojem mjestu ne pokazuje tako besramno ostentativno i drzovito, kao baš ovdje u gužvi velikoga grada. Rasparčavanje čovječanstva u skupine, od kojih svaka ima neko svoje životno načelo i poseban cilj, to je svijet atoma gurnut do svojih krajnjih granica."

Činilo se da ondašnje prilike sasvim opravdavaju ovaj utisak. Londonski Istok i Zapad bili su dva svijeta potpuno odijeljena. Nitko se nije bavio bijedom koja je vladala na Istoku. Samo ponekad bi se u „Timesu" pojavila kakva letter to the Editor (pismo uredniku), u kojoj se aristokratska dama žalila na pojavu otrcanih likova po otmjenijim ulicama grada.

Onda su buknule na Zapadu teške zarazne bolesti, i izvidi povedeni oko tih otkrili su da one dolaze iz krojačkih kućeraka Istoka. Ovaj je doista imao još poneki odnošaj sa Zapadom: radio je za Zapad, pa tako su i njegova bijeda i njegove nevolje dolazile do četvrti bogataša — činjenica koja je, da tako kažemo, simbol nedjeljivog jedinstva svakog socijalnog života. Siromašna bića koja su rezala i šivala odijela, založivši svoja odijela i pokrivače, pokrivali su se odijelima, na kojima su radili. Haljetkom jednog lorda bila su pokrivena djeca zaražena boginjama, amazonsko odijelo jedne aristokratske dame služilo je kao pokrivač jednoj djevojci oboljeloj od šarlaha. Ali ne samo boginje i šarlah, nego još stotinâ drugih bolesti, o kojima je bolje šutiti, rasprostranile su se u aristokratskim četvrtima.

Ustravljena javnost poslala je znatne svote novaca uredništvu „Morning Posta", da bi ih podijelilo ovim jadnicima. Par ozbiljnih odvjetnika i svećenika, među kojima kasnije toliko slavljeni Kingsley, podoše osobno da posjete radničke četvrti e da se uvjere vlastitim očima do kojeg li je stupnja tu došla bijeda. Duboko potreseni onim što su vidjeli, vratili su se na Zapad, da uzbude savjesti. Kingsley reče među ostalim:

„Vi vičete od samilosti kad jedan pijani vojnik biva tučen, ali si opšivate haljetak i hlače mesom ljudi i kožom žena, sramotom, zarazama, poganstvom i očajem, a onda ste nasmijani i zadovoljni, kad gledate kako je malen račun vašega krojača. „Ovaj čovjek je lud!" kazaćete. Da, vjere mi! Preveliko znanje prevrnuo nam je mozak. Želite li, gospodo moja, da saznate kako se kroje vaša elegantna odijela?"

Onda se počelo otvarati uho i za glasni alarmni zov Carlyla. Ovaj se sam u svojoj mladosti osvjedočio o svoj siromaštini jedne utilitarističke filozofije bez ideala, te je duboko osjetio, da se u

čovjeku krije jedna viša narav, željna da bude korisna i da se posveti drugima, te da i ljudsko društvo ne može da postoji ako se čisto egoistički nagoni na bilo koji način ne stegnu u granice motivima i konačnim ciljevima koji stoje iznad pojedinca. „Budi sam glasnikom!” kazao je stari Goethe, i ta riječ je duboko ganula mladoga Carlyla i dala odlučan poriv njegovoj misli. I on je kazao svojim suvremenicima ove riječi:

„Mi vas vozimo prema obali jednog neizmjernoga kontinenta i pitamo vas da li želite vidjeti svojim očima i da li po neobičnim pojavama ne primjećujete kako je on velik, taman, neistražen i neizbježiv. Vi morate stupiti na nj. Vrijeme i nužda ponijeli su stvari tako daleko, da više nema puta sredine. Vi možete da stupite na nj, a čim ćete učiniti prvi korak, već će vam drugi biti sigurniji, i biće omogućeni svi daljni koraci budućnosti!”

Carlyle nije bio mišljenja Ruskina, prema kojem bi moderna industrija sama bila uzrokom svake bijede. On se naprotiv divio velikoj pobjedi nad materijom koju ova tehnika predstavlja, te je mislio da ropstvo masâ nije neizbježiva posljedica ove, nego je naprotiv baš u protivrječju sa njezinim moćnim duševnim sredstvima te njezinim pravilno shvaćenim uvjetima rada. U tom smislu on kaže:

„Neprijatan ti je Manchester zbog svojih hrpa pamučnih otpadaka, zbog svoje prašine i dima, svoje buke, svojih tučnjava i prljavosti? Krivo činiš. U tom nezahvalnom ovoju, koji uostalom trza da se odriješ i učini slobodnom i vidljivom ljepotu, skriven je dragocjen imetak, lijep kao čaroban san, a ipak nije san, već stvarnost! Jesi li ti ikad pomnjivo slušao, kako se u ponedjeljak ujutro budi Manchester, čim udara šest i pol sati? Raskovani bijes njegovih tvornica, sličan buci valova Atlantika, šuškanje desetaka i desetaka hiljada sovilja i vretena možda je, ako ga ti dobro razumiješ, veličanstven kao niagarski slap, ili čak veličanstveniji. Predionice svojim proizvodima „oblače gole” a njihova sredstva predstavljaju triumf čovjeka nad materijom. Čada i očaj nijesu nipošto njegove bitne sastojine. Ne čujete li da i sad bijesno zavijaju, jer žele da budu odijeljeni?”

Ovakove i slične riječi duboko su ganule ljude dubokih osjećaja, kao što je Arnold Toynbee, i nagnale ih da stupe na „tamni kontinent.” Dapače, možemo reći, odmah iza smrti Toynbee-a u engleskoj se omladini probudila prava žudnja za slumming t. j. za posjete slumima, najbijeđenijim radničkim četvrtima. Budući da mnoge majke Zapada nijesu htjele da dozvole svojim kćerima ove izlete u najtamnije četvrti, buknuła je prava girls revolte, i djevojke su uspjele da namegnu svoju volju.

Slumming je zatim olakšan baš ustanovom university-settlementa, koji su postali središta istraživanja i socijalnog rada. Iza Toynbee-Halla niče anglikanska ustanova Oxford-house, zatim Mansfieldhouse, ustanovljena, uzdržavana i posjećivana od sveučilištaraca, većinom slobodnih mislilaca, a uz ove još čitavo mnoštvo drugih socijalnih „kolonija”.

Već nosiv settlement dokazom je da i čitava ova djelatnost proizlazi iz kolonizatornih tendencija i vlastitosti svojstvenih anglo-

saksonskoj rasi, kao što je uostalom i cjelokupan rad ovih ustanova dokaz velikog „kolonizatornog takta“. Tu se dapače takve tendencije mogu razviti to slobodnije, jer kod te vrsti kolonizacije ne dolazi u obzir nikako vojnički ili trgovački interes.

Narodi kontinenta moraju vrlo mnogo da nauče i od ove grane engleske „kolonijalne politike.“ Kad bi na kontinentu ona bila primjenjivana više nego dosad mjesto represivnih zakona i policijskih veksacija, ne bi imali u kontinentalnoj socijalističkoj stranci toliko mržnje, ni toliko duha apsolutne negacije.

(Nastaviće se)

Socijalna revija

Dr Kordač o kapitalizmu i socijalnoj reformi

U novembru prošle godine posjetio je predstavnik Međunarodnog filmskog uzgojnog saveza g. Al. Huspek nedavno umirovljenog praškog nadbiskupa dra Františka Kordača, s kojim je imao duži razgovor, koji je donijela čitava svjetska štampa bilo u cjelini, bilo u izvadcima.

Radi važnosti izjava tako visokog crkvenog dostojanstvenika donasamo ih u cjelosti, i to koliko prvu izjavu, toliko i drugu izjavu, koju je dr Kordač dao povodom najrazličitijih komentara štampe, kojima je popraćena prva izjava. Ne treba naročito isticati da su kapitalisti oštro napali praškog nadbiskupa, a isto tako i marksisti zbog nadbiskupove odlučne osude njihove očajne pretjeranosti i materijalističke jednostranosti. Budući da kapitalizam ima svoje pristaše i u jednom dijelu katoličkih krugova (to su neki stari feudalni grofovi, baruni, industrijalci, bankiri itd. koji vole da se nazivaju „konzervativcima“, kao da je zdravi konzervativizam negacija pravednosti), nadbiskupove su izjave iznenadile i ove.

Dr. Kordač se u prvoj izjavi osvrnuo najprije na pitanje filma i kazao: „Protestanti su u eri njihove lažne reformacije zbog toga tako brzo napredovali, jer su se odmah pravim shvaćanjem poslužili štampom, koja je upravo tada izumljena. Nešto slično se danas može reći o pronalasku filma. Kad bi sv. Pavao bio danas na svijetu, on bi ga nema sumnje upotrijebio kao najbolje propagandno sredstvo za širenje ideja. To su uvidjeli i boljševici, koji imaju ogromne uspjehe baš pomoću kinematografske propagande. Poznajete li ruske filmove? Opisuju vam ljudsku bijedu tako zorno i živo, da mora i gledalac koji je ne osjeća, biti uvjeren o nužnoj potrebi da se poboljša sadašnji društveni red. Škoda da mi katolici premalo shvaćamo važnost filma. Katolička kinematografija ne smije da se ograniči na par biografija svetaca, ko što sada čini, i na par monotonih historičkih priča, već mora da segne u život te da se prije svega bavi aktuelnim socijalnim pitanjima.“

Dotaknuvši se tako socijalnog pitanja, dr Kordač je o njemu izložio svoje mišljenje ovako:

„Mi živimo u vijeku kapitalizma, koji je prouzročio pauperizam t. j. opće osiromašenje radničke klase. Siromaštvo i oskudicu trpe i katolici i socijalisti

te marksisti podjednako. Ljudskim masama ne fali samo materijalni kapital, nego i duševni, i to ih vodi u očaj. Pod uplivom ratnog i poslijeratnog materijalizma ljudski duh je bio bačen na zemlju. Osjećaj čovječanstva i ljubavi je propao. Mi smo u opasnosti da padnemo u tamu barbarstva, pa stoga treba da sred te propadajuće civilizacije tražimo obnovu i pomlađenje. Kao što je u svoje doba klica kršćanstva donijela obnovu grčkog i rimskog svijeta, tako mora i moderno doba da pomoću kršćanstva doživi obnovu svoje propadajuće kulture.

Hrist je rekao apostolima: „Vi ste so.“ Govorio je o gorušičnom zrnu iz kojega klije i izraste veliko stablo. Sasvim drugo zrno je bio socijalizam, usudna so je boljševizam. Ruski boljševici dobro znadu, da su sadašnje socijalne prilike najbolji teren za širenje njihovih ideja.

Mi živimo u dobi egoizma i propadanja. Ta propast se vrši najviše pod uplivom nemoralnoga kapitalizma, zgrnutoga od gulikoža i izrabljivača, koji su se udružili u banke i kartele. Sav kapital, koji leži neupotrebljen, plod je plodnoga rada radničkih ruku i inteligencije činovnika. Mjesto da služi napretku, postao je glavnim uzrokom osiromašenja i propadanja. Nemam predrasuda protiv kapitalizma, ali bi htjeo da kapital postane opet plodan i da oplemeni rad. Pravedan gospodarski zakon dan je čovječanstvu na prvim stranicama starog zavjeta. Tamo piše: „Budite gospodari a ne sluge!“ A danas ne vlada red, već kaos.

U čijoj je službi danas čitav ljudski razum? Predan je kapitalu i materiji. Kapital je prisvojio sve domene ljudskoga duha: tehničke izume, znanstvene pronalaskе, nove metode rada. Tako se sve ono što bi moralo da čovjeku donese blagoslov, okrenulo u njegovo prokletstvo. Nisam neprijatelj stroju, znam što može doprinijeti napretku, ali oni radnici koji su u Londonu razbili prve strojeve jasnom su predočbom gledali u budućnost, kad će im ti isti strojevi jednoga dana oduzeti kruh a njih same gurnuti u bijedu i očaj.

U cvatućoj industriji i tehnici ja doista još ne vidim nikakvog napretka, dok je čovjek, koji bi morao biti gospodar, zapravo njihov rob, i dok ne služi stroj čovjeku, nego je čovjek rob stroja.

Čovjek ima slobodnu volju. Ima razum i pamet. Gone ga put napretka. A to, što se danas naziva napretkom, truje mase duševno i moralno. Jedna od prvih glavnih dužnosti države je da uzgaja čovječanstvo do pametne demokracije i da mu digne duševni i intelektualni nivô. Opće blagostanje mora da bude najviši zakon države.

I sam Marx, premda je vjerovao u egoizam kao bitni motor života, napisao je: „Novac ne rada djecu!“ Naše doba pak ne razumije nemoralnosti kamata. Siromašan čovjek je danas igračka gulikoža, koji ne će da priznađu, da i najsiromašniji čovjek ima pravo na život, kruh, odjeću i obitelj. Tko može danas da garantira radniku, da će njegova djeca imati sutra šta da jedu, i da ne će oskudijevati, kao što oskudijevaju danas?

Hvala Bogu da ima i među kapitalistima ljudi koji poznaju bijedu svojih radnika i priznaju njihove opravdane zahtjeve. Ima nekih koji dijele plod skupnog rada i grade prostrane stanove, kupališta, čitaonice itd. Ali što je par njih u porredbi sa općim marazmom materijalizma!

Mi se danas nalazimo na raskrsnici povijesti, kakve još nije bilo od seobe narodâ. Seoba naroda je srušila grčko-rimski svijet. Onda je kršćanstvo ustalo iz mora prolivene krvi. Veliki događaji često dolaze iz krvavih sukoba. Takvi predznaci velikih idejnih borba su i danas, kad Sovjeti svim silama kušaju da dignu

svjetsku revoluciju i bace u Evropu katastrofu, koja bi srušila sve dosadašnje idejne temelje.

Teško narodima, državnicima kojih ne predviđaju tu katastrofu. Teško narodima, državnicima kojih vide prijeteću opasnost, ali joj ne posvećuju dosta pažnje. Naše doba je zrelo za svjetsku revoluciju. Ako vladajućim i kapitalističkim kružovima ne prime kršćanstvo, sav će svijet biti uništen u crvenome moru vatre i krvi."

Druga izjava dra Kordača glasi:

„Čudim se, kako su moja izlaganja mogla izazvati toliko iznenađenje. Ili sam kazao što novo? Nije prvi put da tako govorim. O tim pitanjima govorio sam na sveučilištu kao profesor sociologije. Raspravljao sam o njima u bezbroj privatnih razgovora te i u Narodnom Vijeću. Ne propovijedam ništa novo niti razvijam kakve moderne socijalističke teorije. Sve što sam kazao napisao je već Toma Akvinski. Sve to može se naći i u knjigama Staroga Zavjeta.

Netko je upozorio da nije samo kapitalizam, nego da su i banke i burze jedan od prvih uzroka gospodarske ruine. Već Sveto Pismo kaže, da se lihva mora osuditi. Naročito mora da osudim neplodovite kamate. Kapital bi morao biti upotrebljivan za korisne radove i da priskrbi radnicima rad i zaradu. Što da kažem o nevjerojatnim plaćama velikih financijera. Nije li možda sramota, kad predsjednik kakve američke banke prima 300.000 dolara godišnje plaće?

Kaže se: Ljubav će riješiti socijalno pitanje. Da, ljubav je lijepa riječ, ali nije dostatna. Prava ljubav ne nuda pomoć u bijedi, nego je prije svega njezina zadaća da spriječava bijedu. Ljubav mora da je započne radom, a pravednost da ga dovrši. Radnik ne moli milostinju, nego zahtijeva rad i za svoj rad pravednu plaću, a iz Svetoga Pisma znademo da je uskraćivanje na plaći grijeh koji se do neba čuje.

Kad govorimo o Svetom Pismu, moramo imati u vidu da bibliju nisu napisali moderni evropski filozofi. Sv. Pismo je bilo pisano na istoku, gdje je jezik pun boja i čuvstva. U tom pjesničkom obliku izrečene su ne samo vjerske zapovijedi, nego i pozitivni zakoni, da, svi gospodarski i socijalni zakoni. Osobito Exodus i Mojsijeve knjige najbolja su škola i za moderne sociologe. Mojsije, nadahnut od Boga, i Isus Krist dali su svijetu najbolje zakone.

Stvoritelj, koji je čovjeka dao na svijet, postarao se i za njegovu egzistenciju i dao mu gospodarske i društvene temelje. Pisci Sv. Pisma uzvišenim riječima nabrajaju sve ono, što je Bog dao čovjeku da se održi: zemlju, biljke, stabla, ptice itd. Sve što je stvoreno, stavljeno je u službu čovjeka, da mu bude podređeno i da mu služi da može živjeti.

Ako je ljudski razum pronašao tako savršene strojeve, da čovjeku ne treba više da u znoju lica svoga zarađuje svoj kruh, zašto da se tim izumima okoriste samo pojedinci, a da se siromani radnik i dalje znoji i bude rob.

Mora i u tom pogledu da dode do ravnoteže i ta ravnoteža mora da ima etički temelj. U tom pravcu nam može Stari Zavjet biti majstorskim uzorom. Znamo da su Židovi praznovali svaku 50 godinu kao jubilejnu. Onda bi se robovi oslobađali a dužnicima su se praštali dugovi. To je bila opća korektura izrađena za novi red. To je bila pravedna agrarna reforma, gospodarska i socijalna reforma, koja je opet sve stavljala na pravo mjesto. Ta ravnoteža je bila zidana na dubokoj vjeri u Božju pravednost.

Kasnije je sav svijet prešao poganstvu i krajnome materijalizmu. Ljudi su se prihvatili materije nekim ludilom, koje bi mogli označiti rečenicom: „Sve svoje

nosim sobom!" Zatim je došao na svijet Hrist, čiji dolazak je vatren protest protiv strašne prevlasti Mamona.

Najveća tajna ljudske povijesti je ta: Bog se rodio go, ubog i nejak. On najveći, postao je najmanjim zato, da protestira protiv prevlasti egoizma i materijalizma, i najveća pogrješka naših dana je u tome, što oni koji gospodare ne priznavaju više Isusa, koji je zbog nas i našeg spasenja sišao s neba.

Odje smo došli nakon 2000 godina? Sv. Pavao kaže, da je pomanjkanje ljubavi značajna oznaka poganstva. Vidite, pogani žive i u XX. vijeku. Hrist je došao među robove. Ali Hrist nije došao da samo osudi kapital. Istina je, da je primio poziv bogatih farizeja, da je bio na njihovim gozbama, da je pio iz njihovih podruma, tako da mu je jedan licumjerac predbacio „jelo i pilo". Hrist je jasno naučavao, da je dužnost kapitala da oplodi rad, i nikad se nije bojao da bogatašima kaže istinu.

Nemilosrdni bogataš s jedne i siromašni Lazar s druge strane, — eto slike naših dana. Nema više vjere, iz koje se rađa ljubav i dobrota. Danas vlada poganska materijalistička filozofija. Gledamo je već i u modernoj zamisli zakona. Ako mi zahtijevamo da bude zakon onakav, kakvog ga je htjeo Hrist, nismo nazadnjaci, nego tražimo napredak. Propadamo moralno i fizički, jer je moderna ideja o zakonu tako iskrivljena. Samo najveći neprijatelj našeg naroda bi nam mogao savjetovati da nastavimo takvom „reformom".

Moderni su filozofi zaboravili, da je kultura od V. do XVI. vijeka bila sagradena na moralnim temeljima kršćanstva. Danas ,pak, nema više vjere u Boga, Stvoritelja svih vidljivih i nevidljivih stvari i udahnjivača svih ideja koje služe pravome napretku. Danas se propovijeda ,da su mudrost i pamet produkt materije. Danas vjerujemo još samo u atome. Ali može da bude samo ovako: Ili vjerujem u Boga i radim po njegovim zapovijedima, ili ne vjerujem, a onda je sav svijet bez smisla. Ta to je već tako lijepo izrazio sv. Bernard: „Ili se varao Hrist, ili se vara svijet!"

Agrarna reforma u Dalmaciji

Zakonom od 19. listopada 1930. (izmjene i dopune od 6. ožujka o. g.) i naredbom od 22. studenoga 1930. stupio je današnji dalmatinski agrarni problem u svoju odlučnu i konačnu fazu, nakon što je toliko godina bio stalno na tapetu (ništa manje nego tri puta izneseni su različiti nacrti zakona o likvidaciji agrarni odnošaj u Dalmaciji pred bivši parlament: 1923. onaj g. Krste Miletića, 1926. g. dra Šibenika te 1928. g. inž. Dake Popovića). Tim se pravnim odredbama dokida jedno nemoguće i nenormalno stanje, jer se zemlja predaje potpuno u vlasništvo težaka, koji jedini u Dalmaciji ima, smije i može imati interesa za zemlju, a da i ne spominjemo da je historički razvoj agrarnih odnošaja pokazao toliko nepravda; da je u ovoj zemlji malenih obradljivih površina stvorio čitavu skupinu ljudi, koji su mislili da i od tih mrvica zemlje mogu živjeti; da su agrarni odnošaji društveno loše djelovali i na težaka i na vlasnika zemalja, te bili uvijek sredstvo bezobzirne agitacije u žestokoj stranačkoj borbi; da se samo likvidacijom tih odnošaja mogu odstraniti ostaci ostataka onih veza, koje je malobrojna skupina dalmatinskih Talijana i talijanomana imala za zemljom. Da je po nesreći Londonski Pakt od 26. travnja 1915. bio izvršen, pa da su četiri velika kotara sjeverne Dalmacije došla pod Italiju ,položaj težaka bio bi ugrožen i time, što bi talijanska vlada i tu provodila svoju kolonijalnu „agrarnu" politiku, koja

je baš ove godine u Libiji i Tripolisu pokazala svoje pravo lice time, što je 80.000 sinova arapskog naroda bilo odvedeno od njihovih domova, a koja je u Istri, tako sličnoj našoj Dalmaciji, dovela u pitanje gospodarski opstanak hrvatskih seljaka. Teško da bi ta kolonijalna politika ukrotila svoju perfidiju i nasilnost kod nas, gdje su velikim dijelom agrarni posjednički interesenti Talijani. I narodni, i socijalni motivi su bili dakle odlučno zato, da se dokinu nemogućí dosadanji agrarni odnošaji.

Razrješenje agrarnih odnošaja postizava se prijavom interesiranog težaka i obrađivača: 1. ako su objekti agrarnog odnošaja bili dani na trajno obradivanje i uživanje; 2. ako taj odnošaj traje najmanje od 5. studenoga 1900. ili je vječni nivel. Ako je agrarni odnošaj bio razrješen u vrijeme od početka rata do stupanja na snagu agrarnog zakona, na prijedlog vlasnika, po odredbama Općeg građanskog zakonika, težaci imaju pravo da zatraže obnovu spora, ako dokažu da se izrečena presuda temeljila na razlozima koji su stajali izvan njihove moći (n. pr. ako zemlja za vrijeme rata nije obrađivana, jer je sva muška radna snaga išla u rat, ili ako je težak nakon rata uskraćivao dohodak). Obnovu spora imaju pravo da zatraže i oni težaci, koji su bili vlasnici zemlje koju obrađuju, pa su vlasničko pravo izgubili na osnovu antihretičke pogodbe (§1372 OGZ, ugovor kojim se vjetrovniku dopušta plodouživanje založene stvari), makar da je prošao rok zastare, te da budu uspostavljeni u svoja prijašnja vlasnička prava.

Zakon je, kako vidimo, obuhvatio sve trajne agrarne odnošaje u Dalmaciji, a da se nije upuštao u pitanju ocjenu što je kolonat, težački zakup i sl. To nije bilo ni potrebno, jer se prema zakonu ošteta odmjeruje po dobi trajanja i vrsti zemlje, a ne prema vrsti odnošaja, kao što je bilo u nacrtima agrarnog zakona iz prijašnjih godina. Tendencija je zakonodavčeva da se obligatorno razriješe svi trajni agrarni odnošaji od prije 5. studenoga 1900., a skoro svi ti odnošaji imaju svoj izvor u feudalnom agrarnom režimu.

Pod udar zakona padaju sve zemlje, stabla i gospodarske zgrade, koje težak obrađuje ili uživa na temelju agrarne pogodbe, bilo to uknjiženo ili ne u zemljišniku.

Agrarni se odnošaji razrješuju načelno tako, da težak ili podtežak dobiva zemlju, a vlasniku ili težaku, koji je dao zemlju u agrarni podzakup, pripada pravo na oštetu za zemlju i poboljšice. Iznimno, ako se u težačkom položaju nalazi pravno lice, vlasnik ima pravo da traži razrješenje agrarnog odnošaja u svoju korist (praktično to dolazi malo u obzir, jer su pravna lica redovito davala zemlju u podtežaštinu), a isto tako i zemljišta u gradovima ili njihovoj neposrednoj blizini, industrijalna zemljišta i ona u blizini kupališta, na kojima postoji agrarni odnošaj, dijele se po pola između vlasnika i težaka.

Oštetu plaća u cjelini država, ako je agrarni odnošaj stariji od 11. siječnja 1878. Ako je odnošaj mlađi, plaća polovinu država, a polovinu težak. Ako težak dobiva od vlasnika gospodarske zgrade, sagrađene nakon 1. siječnja 1878., ili stabla drugog težaka na svojoj zemlji, ili agrarni interesent zemlju od pravnog lica koje se nalazi u položaju težaka, svi ti plaćaju sami cijelu oštetu.

Ošteta se plaća prema procjeni. Ustanovljena su četiri procjembena razreda. Maksimalna ošteta jest: 1. za zemlje obrađivane ili uživane na temelju agrarnog odnošaja poslije 11. siječnja 1878. 20.000 dinara po hektaru; 2. za zemlje obrađivane prije tog datuma 10.000 dinara po hektaru. Ako vlasnik nema više od 5. hektara zemljišta na kojem se razrješuju agrarni odnošaji, ošteta ne može da prede ukupni iznos od 30.000 dinara. Za kuće i zgrade koje je

vlasnik podigao o svom trošku poslije 11. siječnja 1878., kao i za stabla novi sticalac plaća oštetu po sudskoj procjeni. Prinosi, koje u ime oštete daje za otkup crkvenih zemalja država (ne težak!), povisuju se za 100/o.

Za likvidaciju agrarnih odnošaja nadležni su u prvom stepenu Kotarski sudovi, a u drugom i konačnom Viši zemaljski sud u Splitu. Nakon što su izradene procjembene tabele te provedena registracija prijava, uriče se agrarno ročište i na temelju rezultata rasprave sudac donosi presudu.

Financijska likvidacija agrarne reforme uslijediće tako, da će država izdati za isplatu ošteta obveznice za iznos od 400 milijuna dinara. Svote od 500 i manje dinara isplaćivaće se odmah. Obveznice će se amortizirati u roku od 30 godina, a težaci će kroz isti broj godina državi u ratama povratiti onaj iznos, koji je u ime njihovog dijela oštete ona vlasnicima platila.

Vrlo je važno pitanje, kako će se postupati u slučajevima, gdje je prijavljeni vlasnik talijanski državljanin. Dok Zakon ne određuje ništa, Naredba o provođenju zakona u glavi VIII. ustanovljuje da će se po tim prijavama povesti postupak samo onda, ako prijavljenik-Talijan „dade svoj pristanak da se odnos razriješi i ošteta plati po odredbama spomenutog Zakona i daje izjavu, da je zadovoljan sa u ovom Zakonu predviđenom oštetom i uslovima plaćanja“. U protivnom slučaju sud obustavlja postupak obzirom na čl. 56 i 57 konvencije za opće sporazume (Santa Margherita, 23. listopada 1923.) i privremenog sporazuma o eksproprijacijama (Nettuno, 20. srpuja 1925.)

Spomenuta dva članka santamargheritskih konvencija ustanovljuju upogled dobara, pravâ i interesa državljanâ Jugoslavije i Italije, da će obje države jednako postupati prema svojim i talijanskim dotično jugoslavenskim državljanima, te u svakom slučaju platiti pristojnu oštetu za sve prejudice, stege i restrikcije tih dobara i pravâ, a način za određenje i isplatu te oštete prepušten je specijalnom sporazumu.

U nettunskoj konvenciji o eksproprijacijama (objelodanjena je u „Službenim novinama“ 14. studenoga 1928.) odlaže se zaključenje tog sporazuma, dok Jugoslavija zakonom ne odredi mjeru i uslove za isplatu oštete (čl. 1), a obje se države obavezuju da će zaključiti definitivni sporazum o tome bez odlaganja nakon što bude primljen spomenuti zakon, „ili, ako uslovi predviđeni u istome članu (t. j. zakonodavne odredbe glede mjere i uslova za isplatu oštete, što je predviđeno u čl. 1.) ne budu ispunjeni kroz tri godina od istupanja na snagu ovog sporazuma, nakon isteka spomenutih triju godina“ (čl. 3).

Prema tome Jugoslavija se prema talijanskim državljanima obvezala: 1. na reciprocitet; 2. da će dati pristojnu naknadu za otkup ili eksproprijaciju, i 3. da će se glede naknade ili oštete sporazumjeti sa Italijom. Koliko smo informirani, razgovori za pregovore oko tog sporazuma nisu dovršeni, ali držimo da će se ta stvar uskoroiti. Time bi bilo udovoljeno svim obavezama iz spomenutih konvencija. Ali, ako pregovori ne bi doveli do plodnog rezultata, ne znači da bi likvidacija agrarnih odnošaja prema talijanskim vlasnicima ostala bez moći, kako bi se možda dalo izvesti iz glave VIII. provedbene naredbe. Samo odbijanje reciprociteta, isplate pravedne oštete i svakog sporazuma glede mjere i uslova za isplatu ove, može da znači kršenje spomenutog međudržavnog sporazuma, ali ako bi n. pr. Italija zahtijevala nesrazmjerno visoku oštetu ili promptno plaćanje ili kakve nemoguće odredbe glede valute — onda ona krši sve tri obaveze i Jugoslavija ima slobodne ruke.

Donoseći ovaj kratki informativni prikaz zakona o likvidaciji starih agrarnih odnošaja u Dalmaciji neće biti suviše donijeti i par brojaka. Taj rad je važan i velik. Prema podacima koje smo prikupili broj prijava kod glavnih sudova, koji će imati da rasprave najviše agrarnih odnošaja, a to su oni sjeverne i srednje Dalmacije, jest ovaj: kod Kotarskoga suda u Biogradu n/m predano je do 5. srpnja 8505 (do 5. ožujka 1992), u Šibeniku 7247 (4790), u Splitu 5902 (3559) prijava.

Sve te brojke pokazuju da je broj agrarnih prijava, premda neće dostići cifru od 100.000, koju je g. Daka Popović 1928. g. u obrazloženju svog nacrtu zakona o likvidaciji agrarnih odnošaja u Dalmaciji iznio, ipak znatan. A radi se u stvari o nevelikim površinama. G. Popović je približno ocijenio površinu, na kojoj bi se agrarni odnošaji imali razriješiti na 90.000 hektara (od toga 20.000 ha oranica, 40.000 ha vinogradá, 4.000 ha livada, 5.000 ha vrtova i 21.000 ha pašnjaka). Neimajući sigurne ni približne podatke, ne možemo biti proroci, ali nam se čini pretjeranim, da bi više od polovice dalmatinskih vinograda (ovih ima u Dalmaciji 79.318 ha) bilo na težaštini. U šibenskom kotaru n. pr. kod svakog težaka „plemenština“, t. j. vlastita zemlja, daleko prelazi malu površinu „gospodske zemlje“. Veliki broj prijava, a mala površina zemljišta, koje pada pod udar te agrarne reforme, upućuje da bi možda bilo bolje, da se teret prijave za razrješenje agrarnih odnošaja stavio na vlasnike zemlje, pod prijetnjom gubitka prava na otšetu. Vlasnici imaju i bolju evidenciju svojih dobara, a osim toga razriješili bi se agrarni odnošaji i ondje, gdje se radi neukosti, straha pred troškom ili jevtine spekulacije (n. pr. pašnjak na kojem je propala kultura loze težak upotrebljava, a da vlasnik zemlje plaćajući porez nema nikakve koristi) ti odnošaji sada pretvaraju u zakup. Ako vlasnik nebi prijavom tražio razrješenje agrarnog odnošaja, težak bi bio vlastan da prema ovome i eventualno drugim netačno uknjiženim težacima prijavom traži upis prava vlasništva. Možda bi se i za te neprijavljene agrarne odnošaje jednom novelom zakona dalo to pitanje, dakako kroz vrijeme od najviše godine dana, urediti u gornjem smislu.

Ova reforma agrarnih odnošaja u Dalmaciji jest dio mjerâ agrarne politike, pa se nužno, kad se o njoj govori, moraju dirnuti i druge mjere, koje agrarna politika mora preduzeti, a baš prigodom ovog velikog težačkog otkupa treba da budemo na čistu i sa budućim društvenim odnošajima u agrarnom gospodarstvu t. j. sa novim agrarnim režimom. Zakon o agraru ne isključuje opstanak agrarnih odnošaja koji imaju isti historijski izvor kao i oni odnošaji koji se razrješuju, već samo ističe da će se „dotični odnosi u buduće smatrati privatno-pravnim zakupnim pogodbama, koje će se presuđivati po načelima OGZ“. Osim takvog odnošaja iz zakupnih pogodaba, postojaće i tkzv. obični odnošaji iz dana u dan na temelju ugovora o radu. Te dvije vrste odnošaja iz agrarnog posla predstavljaju jednu stranu novog agrarnog režima. S jedne strane imaćemo seljake-vlasnike (prema načelu: Zemlja neka pripada onome koji je obrađuje), a s druge strane imaćemo zakupnike i, što je znatno slabije, težake-nadničare. Pred takvom perspektivom treba da se dobro zamisle svi oni težaci, koji dobivaju novom agrarnom reformom zemlju. Oni dobivaju jedan veliki dar, koji će biti njihov blagoslov, ako budu radili i štedili, i ako ih njihov gospodarski položaj bude održao neovisnima, ali taj dar predstavlja i opasnost ondje, gdje će slaba ekonomija ili nepovoljna konjunktura predati teško stečenu zemlju novom gospodaru-netežaku

i novim oblicima agrarnih odnošaja, gdje će težak biti samo nadničar. Radi tih razloga agrarna politika se neće zadovoljiti samo time da seljaka učini neovisnim, već i da ga takvim održi. Trebaće velika organizacija kredita, ali i racionalizacija agrarne proizvodnje te organizacija prodaje težačkih proizvoda, koja je u Dalmaciji upala u tešku krizu, iz koje se sadanjim uslovima nemože izvući. Treba favorizirati stvaranje jakih seljačkih gospodarstva (u Dalmaciji na seljačku porodicu dolaze prosječno 2 ha zemlje!) i spriječiti njihovo rasparčavanje posebnim seljačkim nasljednim pravom.

Samo takvim svestranim naporom može se sanirati gospodarska kriza u Dalmaciji, i tako okruniti uspjehom i veliki rad, inauguriran zakonom o likvidaciji agrarnih odnošaja, koji će trajati sigurno par godina, ali koji nije bez velikog značenja i važnosti niti malen, kako to neki misle.

Kršćanski sindikalni pokret u Sloveniji

Radnički sindikalni pokret u Sloveniji razvija se u tri linije: u amsterdamsko-socijalističkoj, kršćansko-socijalističkoj i narodno-socijalističkoj. Sindikalni pokret prvih dvaju pravaca stvarno se stara da spasi radništvo od neprilika kapitalističkog društva, dočim to ne možemo tvrditi i o trećem pokretu.

Kršćanski socijalistički sindikalni pokret je kod nas već star, u nekim krajevima naše stare industrije dapače stariji od amsterdamsko-socijalističkog. Neke stručne organizacije razvile su se još u godinama 1894.—1900. Međutim, dok su te prve organizacije bile bez međusobnog kontakta, počelo se poslije 1900. g. sistematičnije raditi, a 1909. osnovale su kršćanske sindikalne organizacije svoju centralu, Jugoslovansku strokovnu zvezu (JSZ), u Ljubljani. JSZ je uvela, osim rada na organizaciji, i sistematičnu akciju oko ostvarenja boljih uvjeta radničke egzistencije.

1914. g. brojile su kršćanske stručne organizacije oko 6000 članova. Inicijator rada bio je dr. Krek, a praktično djelovanje vodili su J. Gostinčar, dr. Zajec i M. Moškerc pored drugih brojnih suradnika. Prijeratni rad možemo nazvati dobom stvaranja naših organizacija i sindikalne naobrazbe. Kršćanski radnički pokret je za vrijeme Austrije imao i važnu ulogu u nacionalnom pogledu. Prozvavši svoju organizaciju još onda jugoslavenskom, kršćanski su radnici dizali u nacionalno mješovitim krajevima narodnu svijest, dok su u tom pogledu internacionalne organizacije imale na radništvo loš utjecaj.

Nakon smrti dra Kreka i poslije rata došlo je za našu organizaciju novo doba. Reorganizirane su postojeće organizacije i podignute nove. Na sindikalnoj organizaciji ima najviše interesa samo radništvo, te ono uzima sve više upravu organizacije u svoje ruke, tako da možemo kazati da danas vode organizaciju samo organizovani radnici i namještenici. Nužan je bio taj razvoj za stvaranje pravog radničkog sindikata. Sindikalni pokret mora da bude samostalan, njegov je snaga samo u radničkim masama. Tome razvoju stavljale su velike zapreke političke prilike i političke borbe, koje su mnogo puta skrenule pažnju radničkih masa sa pravih puteva.

Poslijeratno doba jest doba stvaranja kolektivnih ugovora i kolektivnih borba. Kršćansko radništvo, organizirano u JSZ, borilo se više puta za 8-satni radnik i za bolje uslove rada i dr. i samo, a mnogo puta i sa ostalim radništvom. To je bilo doba socijalne i radničke akcije, samo je zlo bilo što je radništvo svih pravaca stavilo puno nade i povjerenja u političku borbu, mjesto u sindikalni

pokret. Loša privredna konjunktura, opadanje političkih radništvu više ili manje prijaznih snaga, stavili su radništvo u nov položaj. U drugoj polovini poslijeratnog doba radništvo se moralo boriti za svoje pozicije i da ih brani od silnih napadaja poslodavaca, koji žele da unište radnička stečena prava. To je probno doba radničkih stručnih organizacija. U tim danima JSZ je pažljivo pratila rad radničkih protivnika i u svim slučajevima energično kazala što je u interesu radništva. Poznata je njezina predstavka predstavnicima države poslije 6. siječnja 1929. kao i njezin specijalni prijedlog glede eventualne revizije socijalnog radničkog osiguranja.

Sindikalna organizacija je najvažnija organizacija svakoga radničkog pokreta. Ona je temelj političke i gospodarske snage radništva. Stoga se moramo starati da naša JSZ bude krepka i jaka. Značajka kršćanske sindikalne organizacije je poštenje u radu i taktici. Njen fundament je kršćanstvo. Ona sakuplja sve one, koji vjerom u Boga žele da rade pošteno kao borci ili suradnici u pokretu. Stoga kršćanski stručni pokret može da sjedini ne samo one koji pripadaju drugim kršćanskim religijama, nego i pripadnike drugih religija. U tome je najveća važnost naše organizacije za njen razvoj u svim zemljama naše države. Njena je kolijevka Slovenija, a naša je dužnost da ju proširimo u interesu radništva na svu državu.

Milan Valant.

Dvije dobre publikacije dra Kostića

Hvalevrijednim nastojanjem dra Laze Kostića dobili smo potpunu statistiku parlamentarnih izbora, koji su u Jugoslaviji obavljani četiri puta. Rezultate izbora za Konstituantu krajem 1920., objavila je Skupština još 1921. bez detaljnije obrade, dočim je dr Kostić obradio rezultate izbora koji su obavljani 1923. i 1927. u dvije interesantne knjige. Izbori od 8. veljače 1925. nijesu specijalno obrađeni, ali je dr Kostić kompariranjem rezultata izbora od 1927. sa onima 1925. publicirao točne apsolutne brojeve ovih posljednjih.

Ovdje iznašamo statistiku parlamentarnih izbora za nekadanju Hrvatsku pučku stranku te Bunjevačko-šokačku stranku, koja se kasnije prozvala Vojvođanskom pučkom strankom. Kako ovi brojevi nijesu nigdje skupno ni točno, a kamoli pregledno-komparativno objavljeni, historički je vrijedno da se ne zagube.

Kao što program i taktika označuju unutrašnju vrijednost svake grupacije, tako su i brojke, kao rezultat naporâ i dokumenat visine narodnog povjerenja, vanjska slika snage svakog pokreta. Iz brojaka koje donosimo čitači će vidjeti veliko variranje glasova, očiti dokaz kako su stranačko-politički odnosi i bivši parlamentarizam kod nas bili i nesolidni i nenormalni te zato nezdravi. Čitač će opaziti i nešto što nije na prvi mah očigledno, a to je da su postojali svi preduvjeti da se nekadnja HPS razvije u veliku stranku. Ne samo da je to činjenica koja se ne da pobiti, nego je bivša HPS doista bila velika stranka. Njezini izborni neuspjesi bili su, istina, kronična pojava, ali teritorij na kojem se razvijao njezin rad, ono nekoliko hiljada mjesta koja su upoznala tu grupaciju i gdje je ona imala ne-mase, ali par desetaka hiljada duboko osvjedočenih članova, bio je najbolja vanjska garancija za jedan solidan razvoj. Ostavljajući po strani unutrašnje i vanjske uzroke koji su onemogućili taj razvoj (odsutnost upliva na mase štampom zbog slabih tjednika i pomanjkanja dnevnika, taktička nesposobnost naročito provincijskih vođa, kojima je od izborâ do izborâ nestajao sve više elan, itd.), treba ipak priznati veliku požrtvovnost i rad pok. dra Rogulje, dra Šimraka, Stj. Barića, Grgeca, dra Juretića, dra

IZBORNI OKRUG	Broj poslanika ¹	Od predanih glasova dobila je HPS									
		28. XI. 1920			18. III. 1923		8. II. 1925		11. IX. 1927		
		apsol.	u o/o	mand.	apsol.	u o/o	apsol.	u o/o	apsol.	u o/o	mand.
Bjelovar—Križevci	8(11)	625	0.9	—	490	0.6	—	—	1549	2.4	—
Varaždin sa Medimurjem	10(13)	2463	3.8	1	1303	1.6	2172	—	4478	6.3	—
Virovitica	7(9)	3301	9.3	1	1059	2.1	1401	—	1707	3.4	—
Zagreb (okrug)	13(17)	692	0.7	—	563	0.5	572	—	2448	2.3	—
Lika—Krbava	5(7)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Požega	7(9)	1503	3.5	—	872	1.7	835	—	2063	4.2	—
Srijem	10(14)	2975	5.2	1	1180	1.4	1222	—	1177	1.4	—
Modruš—Rijeka	6(8)	2	—	—	2220	4.9	797	—	1888	4.3	—
Zagreb (grad)	2(5)	312	1.9	—	293	1.6	228	—	—	—	—
Hrvatska i Slavonija	68(93)	11.871	2.7	3	7980	1.4	7227	—	15.310	2.9	—
Kotor—Dubrovnik—Split	10(11)	13.947	27.9	3	4340	6.3	2682	—	6437	9.6	1
Šibenik—Zadar	6(—)	—	—	—	2347	6.6	1359	2.6	3164	7.7	—
Dalmacija	16(11)	13.94	27.9	3	6687	6.3	4041	—	9601	8.7	1
Banjaluka	10(13)	2670	3.9	—	1233	1.5	332	—	583	0.7	—
Bihac	6(8)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mostar	7(9)	10.040	20.1	3	1260	2.3	441	—	3936	7.2	—
Sarajevo	7(10)	1780	3.7	—	3	—	—	—	543	0.8	—
Travnik	7(9)	3385	6.4	—	1242	2.2	278	—	730	1.2	—
Tuzla	11(14)	2899	3.6	—	3	—	731	—	1043	1.1	—
Bosna i Hercegovina	48(63)	20.774	6.2	3	3735	0.9	1782	—	6835	1.6	—
Subotica	6(8)	526	5.1	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupa	—	47.118	—	9	18.402	—	13.050	—	31.746	—	1

Andrića, dra D. Kunčarića i Bosančića u Hrvatskoj, Jurasu, dra Grabića, Vodanovića i Kulića u Dalmaciji, fra D. Zupca, dra D. Mandića i Z. Vlahe u Hercegovini, Blaška Rajića, pok. dra Sudarevića i M. Prčića u Vojvodini, da spomenemo samo nekolicinu.

Potrebno tumačenje tabelama nalazi se u bilješkama. Ipak treba istaknuti da nekadanja HPS i BSS nisu postavljale liste svugdje, n. pr. prva redovito u Lici i Bihaću, a druga u okruzima gdje nije bilo nade u uspjeh, te stoga relativni brojevi za pokrajine ne odgovaraju točnosti, jer se za čitavu pokrajinu ti brojevi dadu izvesti samo ako lista participira u čitavoj pokrajini. Spomenućemo još, da su beogradski katolici kad izborâ glasovali redovito za Stojana Protića, dok je bio živ.

Djelo dra Kostića jest velik prinos našoj političkoj historiji, i historici će nužno morati da se njegovim knjigama opet i opet služe.

IZBORNI OKRUG	Broj poslanika	Od predanih glasova dobila je BSS									
		28. XI. 1920			18. III. 1923			8. II. 1925		11. IX. 1927	
		apsol.	u o/o	mand.	apsol.	u o/o	mand.	apsol.	u o/o	apsol.	u o/o
Subotica	6(8)	2550	24.7	3	5374	23.7	2	3698		1061	2.6
Sombor s Baranjom	7(9)	2605	16.2	1	7419	16.1	1	2329		557	1.0
Skupa	—	5155	—	4	12.793	—	3	6027		1618	—

¹ U zagradama je broj poslanika koji su izabrani 28. studenoga 1920. u Konstituantu. — Okrug Šibenik-Zadar bio je 1920. pod tuđinskom okupacijom, te je birao 1923. 5 a od 1925. 6 poslanika.

² Zajednička lista sa Hrvatskom Zajednicom.

³ HPS je istupila sa listom „Složni Hrvati“, koja je u sarajevskom okrugu dobila 1028 glasova (1.89% od predanih glasova), a u tuzlanskom 1333 (1.60%).

Borba za dva oblika u gospodarstvu

U 1—2 broju ovogodišnjeg „Mjesečnika“, glasila Pravničkoga Društva u Zagrebu, objavio je dr. F. Smodić u vrlo kondenziranoj formi (same 4 str.!) informativan članak o današnjoj fazi borbe za oblik društvenoga gospodarstva. Kratak sadržaj tog članka bio bi ovaj:

Francuska revolucija donijela je puku osobnu slobodu i političku jednakost, što je sve kulminiralo u općem izbornom pravu te se ispoljilo u sudjelovanju puka kod zakonodavstva i uprave države. Međutim time nije postignuto i „gospodarsko oslobođenje“. Sve to oštrije su se teoretski formirala dva gospodarska oblika: kapitalistički, koji je postavio načelo vladanja koristi kapitala, i socijalni, gdje se „svatko po svojim činidbama nagrađuje“ (St. Simon). Na taj su način, budući da su uglavnom prestale borbe za osobnu i političku slobodu, sve političke stranke i grupacije morale da odrede svoj stav prema toj velikoj borbi u gospodarstvu, čemu je znatno doprinijelo prisustvo u parlamentima stranke socijalista. Tako se tom preobraženju stranaka nisu mogle oteti ni grupe konzer-

vativnih i liberalnih elemenata. Parlamenti su postepeno postali glavno bojište ekonomski zaraćenih društvenih slojeva. Borba svjetskoga kapitalizma i socijalizma bila je u punom jeku još prije Svjetskog Rata. „Nisu se ni zakonodavstva, ni vlade mogle oteći uticaju njegovom (kapitala)“, ili, kako je to Caillaux kazao: „Država napušta i prepušta ekonomijsku vlast novoj feudalnoj gospodi i bezbrojnoj armiji njihovih satelita“.

Međutim je nastupila reakcija na veliki porast tendencija socijalnog gospodarstva. Najprije je ispravljeno opće izborno pravo i dirnut parlamentarizam korupcijom. Zatim je otpočela debata o „reformi parlamenta“. Tome pokretu stavila se na čelu Engleska, ali je brzo uzmakla, prepustivši glavnu komandu talijanskom fašizmu. U isto vrijeme je onemogućen porast i jačanje parlamentarnih tendencija za socijalnu formu gospodarstva.

Današnje doba je samo faza u borbi za oblik gospodarstva. Odlikuje se od strane kapitalističkih tendencija akcijom za kondenziranjem kapitalističkog sistema (racionaliziranje proizvodnje, izgradnja kapitalističkih kula u trustovima i kartelima, međunarodna utanačenja itd.). Sredstva socijalnih pokreta su svojim legalnim sredstvima u borbi protiv političkog i ekonomskog tlaka kapitala, po mišljenju pisca, neznatna. Socijalizam je postao neke vrsti „svjetsko građanske religije“, ali se njegovi uspjesi sa uspjesima kapitala ne daju prispodobiti.

Pisac zaključuje da bliža budućnost pripada kapitalu, ali da težak gospodarski položaj društva i opće osiromašenje ne dopuštaju ni sumnje, da će se borba za gospodarsku formu nastaviti vrlo žestoko.

Izvađanja pisca zaslužuju pažnju. Ipak se može primijetiti njegovom navodu da bi fašizam, dakle najjači predstavnik kapitalističkog gospodarskog oblika, sporazumio se u toj borbi sa Crkvom. Nema sumnje da se mnogo pojedinaca u katoličkim redovima, osobito u Italiji, Francuskoj i Španjolskoj, nije nikako moglo da socijalizira, ali s druge strane je nesumnjivo, da su baš američki i njemački biskupi te praški nadbiskup dr Kordač, svojim izjavama protiv kapitalizma, u zadnje vrijeme stali odlučno uz socijalne gospodarske pokrete, te time pokazali, da Crkva od svog početka do danas svojom dušom i akcijom stoji uz razred izrabljivanih.

„La Hiérarchie cath. et le problème social“

Blagopokojni Lav Harmel, nazvan u Francuskoj dobrim ocem radnika, iza uništenja velezaslužne „Action Populaire“ u Reimsu od njemačkih granata, osnovao je u Parizu nakladni katolički socijalni zavod „Editions Spes“, koji izdaje brojne i učene knjige i revije o socijalnim problemima. Jedna od najnovijih knjiga te kuće jest gore spomenuta. Sastavili su je neki članovi Međunarodnog saveza za socijalne nauke koji još god. 1920. organizirao veliki kardinal Mercier. U ovoj knjizi od 336 stranica velikog formata, redom su stavljeni po hronološkom redu svi dokumenti što ih je Sv. Stolica izdala o socijalnom pitanju (str. 3—66), zatim svi dokumenti episkopata u Njemačkoj, Austriji, Belgiji, Kanadi, Kini, Španjolskoj, Sjever. Americi, Francuskoj, Engleskoj, Irskoj, Italiji, Luksemburgu; Holandiji, Poljskoj, Švicarskoj, Cehoslovačkoj te po misijonskim zemljama.

Zalimo da Hrvati i Slovenci, čiji su biskupi izdali više pastirskih pisama u kojima su se dotakli socijalnog pitanja nijesu spomenuti u ovoj knjizi, koja će imati veliki publicitet u katoličkim socijalnim krugovima. Nažalost, dosta je malo proći granice Jugoslavije da vidimo i uvjerimo se kako smo maleni i nepoznati čak kod naših francuskih saveznika!

Joso Felicinović.

Umro je dr Giuseppe Donati

16. kolovoza umro je u Parizu, u stanu jednoga svog prijatelja, dr. Giuseppe Donati, talijanski politički emigrant.

Ime dra Donatija poznato je u političkom svijetu. Drug don Luigi Sturza, političkog vođe talijanskih katolika (Partito popolare italiano), dr. Donati je bio nepokolebiv u svojim načelima i neustrašiv u obrani demokracije pred navalama talijanskog fašizma. Kad je 10. lipnja 1924. na bestijalan način ubijen u jednom automobilu u Rimu od petorice fašista socijalistički poslanik Giacomo Matteotti, bio je baš dr. Donati onaj, koji je kao direktor popolarskog dnevnika „Il popolo” dao najjače udarce fašizmu, a ovaj je onda prema njegovoj ličnosti koncentrirao svu svoju mržnju i gnjev. Neustrašivi dr. Donati je dapače stavio na kocku svoj život: protiv generala i senatora De Bona, koji je bio u vrijeme Matteottijevog umorstva komandant fašističke milicije, podnio je kaznenu prijavu Senatu, optužujući generala da je bio podstrekač Matteottijevog umorstva, organizator napadaja na poslanike Amendolu i Misurija, organizator kaznenih ekspedicija; da je korupcionista i da je imao sumnjive veze sa zločinačkom družbom „grofica sa Viminala”. Fašistički je bijes bio ogroman. Sam Mussolinijev brat napisao je u glavnome fašističkom organu, da je prijava dra Donatija atentat protiv sigurnosti države. Senat je tuženoga generala riješio „zbog pomanjkanja dokaza”, ali dr. Donati je izvojevao moralnu pobjedu.

Još prije negoli je Senat donio presudu, prijatelji, bojeći se za njegov život skloniše dra Donatija da pode u inozemstvo. U Parizu je neko vrijeme uređivao dnevnik talijanske opozicije „Il corriere degli Italiani”, a kad se opozicija u emigraciji rascijepila, Donati je pošao na Maltu i tu kao profesor preuzeo djelatnost nastavnika. Teško ojadjen u duši, daleko od svoje obitelji, kojoj fašisti nijesu dozvolili da pode za njim, dr. Donati se sa Malte vratio u Pariz, gdje je umro. Formalno se kaže da je umro u kući jednoga prijatelja; bolje bi bilo reći da je umro na ulici.

Za svoju ideju je taj veliki čovjek goleme filozofske i literarne erudicije žrtvovao svoj život, obitelj i mir. Mir njegovoj duši!

Redakcija je zaključena 15. rujna 1931.

Izdavač i odgovorni urednik: *Božo Dulibić*, odvjetnički kandidat u Šibeniku. — Tisak tiskare „*Kačić*” (predstavnik *O. Bernardo Buljević*) u Šibeniku.

ZADRUŽNA GOSPODARSKA BANKA

D. D.

PODRUŽNICA ŠIBENIK

ULOŠCI PREKO 500 MILIJ. DINARA
KAPITAL I REZERVE UKUPNO

Din. 16,000.000

Centrala LJUBLJANA.

Podružnice: ŠIBENIK, BLED, CELJE, ĐAKOVO, KOČEVJE,
KRANJ, MARIBOR, NOVI SAD, SOMBOR, SPLIT,

Brzojavni naslov; Gospobanka Šibenik

*Izvršuje sve vrste
bankarskih poslova
uz najbolje uvjete.
Glavno i najveće
zastupstvo za pro-
daju srećaka Dr-
žavne lutrije.*

*Daje zajmove na
mjenice, u tek. ra-
čunu, na nekretnine
i uz druga pokrića.
Prodajavrijednosnih
papira. Direktna ve-
za sa Amerikom i
Australijom za sla-
nje novaca, i doz-
nake iseljenika.*

